

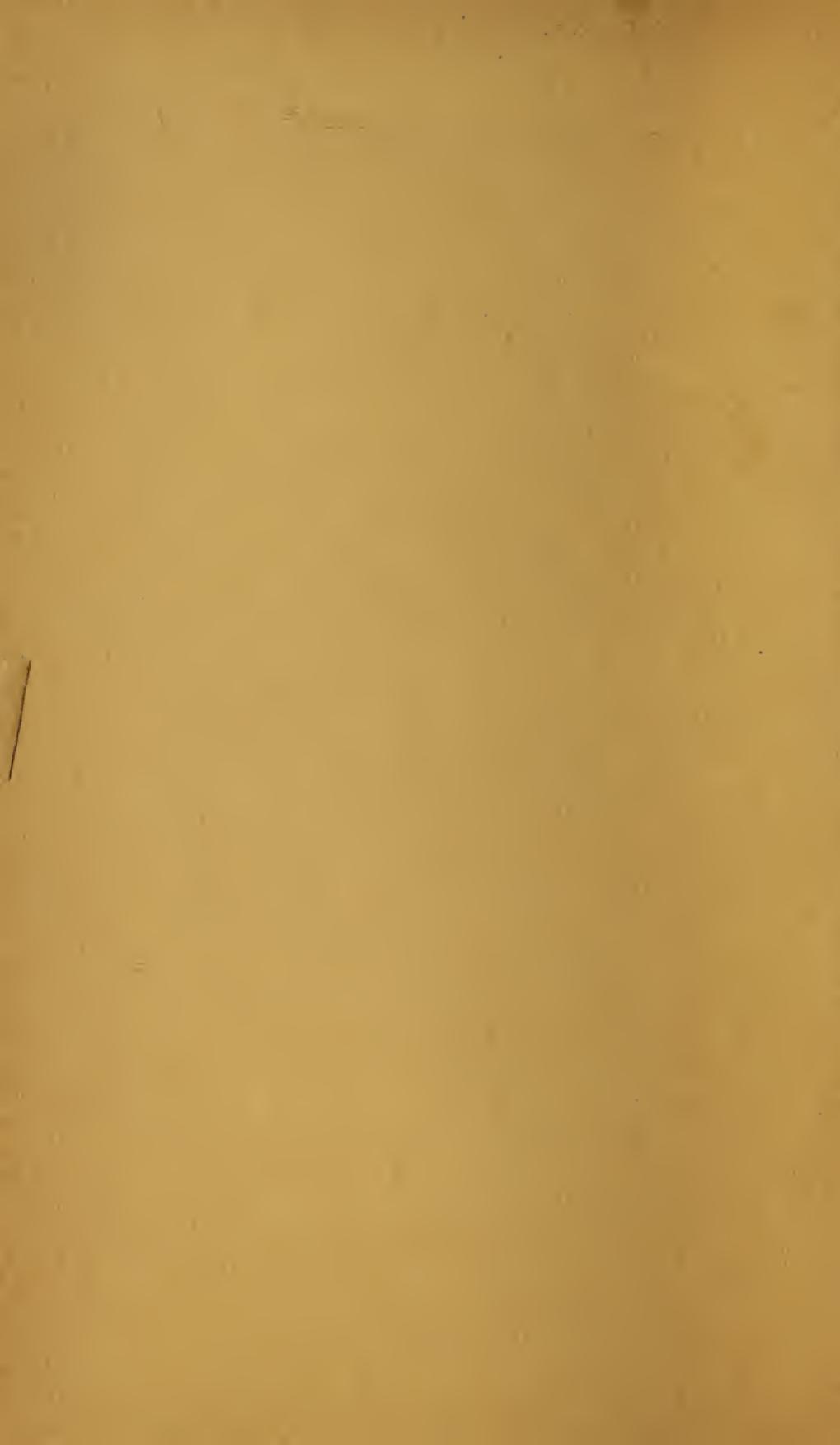
OAK ST. HDSF

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign

<https://archive.org/details/makbet00shak>

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА ГАНАСТАЗІЇ КОЧАН
ЗДА

УІЛЛЯМ ШЕКСПІР.

МАКБЕТ

ПЕРЕКЛАД

Н. А. КУЛІША.

Виданий з передовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

Med.univ.Dr. J. TURYN

WIEN

XVIII. Gersthofgasse 128

У ЛЬВОВІ 1900.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
мід зарядом К. Беднарського.

822.33

ТБЧк

ПЕРЕДМОВА.

I. Час написання „Макбета.“ Д. 25 марта 1603 р. вмерла англійська королева Єлизавета безпотомно. Її наслідником вибрали міністри шотландського короля Джемса (Якова), сина славної Марії Стюарт, що на розказ Єлизавети в англійській тюрмі була покарана смертю. Король Джемс був великим любителем театру. Ще 1599 р. гостили у него в Единбурзі льондонські актори, яким він уможливив даванє в тім місті прилюдних вистав на перекір ухвалі міської ради, що була перенята пурітанською ненавистю до театру. Одним із найперших актів його правління яко англійського короля було наданє патенту „Pro Laurentio Fletscher et Willielmo Shakespeare et aliis,“ яким їх трупу із „слуг лорда підкоморія“ переіменовано на „слуг королівських,“ тоб то принято під безпосередню королівську протекцію. Яко директор королівського театру брав Шекспір участь у параднім в'їзді короля до Льондона д. 7 мая 1603 р., хоча згаданий вище патент датований днем 17 мая того ж року. Де хото думав, що Шекспірова театральна дружина зараз у перших днях по приїзді нового короля до Льондона так йому сподобала ся своїми виставами, що

він тодіж рішив ся взяти її під свою протекцію. Тимчасом факт, що Шекспір і його товариши вийменовані вже як „королівські слуги“ між учасниками парадного в'їзду до Льондона д. 7 мая вказує на те, що король мусів уже давнійше знати свою дружину. Чи се була та сама дружина, яка 1599 р. гостила в Единбурзі, чи може та, яка в р. 1600 давала вистави в шотландськім місті Ебердіні, в усякім разі певно те, що король Джемс мусів уже давнійше знати її. Про гостину льондонських акторів у Ебердіні ми знаємо, що в ній брав участь актор Льюренс Флетчер, який зістав був навіть зроблений горожанином і членом гільдії Ебердіна; цікаво, що в королівськім патенті з р. 1603 сей сам Флетчер являється спільником Шекспіровим. Із актів міської ради Ебердіна знаємо, що в р. 1601 льондонським акторам виплачено з міської каси надзвичайне „gratiale“ за їх вистави давані в тім місті. Що тими виставами любувався король Джемс, на се вказує виразна приписка в рахунках, що те „gratiale“ виплачено їм „з поручення короля.“ От тим то має всяку імовірність за собою догадка, що тоді чи може яким іншим разом Шекспір зі своєю дружиною був у Шотландії і вже там зумів здобути собі прихильність короля.

По своїм параднім в'їзді до Льондона пробув король Джемс у тім місті ледво п'ять день. В місті вибухла чума і король 13 мая виїхав до Грініча, де й був виставлений звісний уже патент для Флетчера і Шекспіра. Тільки 20 жовтня 1604 Джемса проголошено офіційльно королем Великої Британії, себ то сполучених Англії, Шотландії і Ірландії, і ся дата дає нам рівночасно речинець, перед яким не міг бути написаний „Макбет.“ Маємо там, у пророцькім привиді Макбетовім (акт IV, сц. 1) виразний натяк на „Банкових потомків“,

себ то королів із роду Стюартів, що мають „подвійні держави і потрійні скипетри“, а се, як і все те пророкуванє, треба розуміти як комплімент новому королеви проголошений зі сцени. Таким способом виходить, що „Макбет“ міг бути написаний найшвидше 1605 р., коли пам'ять про коронацію короля була ще съвіжа. В р. 1607 у комедії „The Puritan“ знаходимо вже несумнівний натяк на сю трагедію: про Макбетову учту, на якій показується ся дух Банка, говорить ся там як про річ загально звісну, що війшла в поговірку. А др. Саймон Формен у своїх записках, ведених пз. „Booke of Plaies and Notes thereon“ (книжка театральних вистав і уваги про них) описує докладно виставу „Макбета“, якої він був съвідком д. 20 цвітня 1610 р.

Думка про тісну злуку Англії з Шотляндією і Ірландією тягне ся через усю трагедію мов червона нитка. Осиротілі шотляндські королевичі тікають один до Англії, другий до Ірландії; Англія привертає в Шотляндії легального короля і за те по пророцтву має й сама з шотляндського роду одержати королівську династію. Такі натяки вплетені в трагедію мусимо вважати відгуками того радісного настрою, який панував у Англії в початку панування Джемса I, швидко по його проголошенню королем Великої Британії.

Але настрій у драмі далеко не радісний, а навпаки, страшенно понурий. Зрада, скритовбійства, конспірації, противприродні злочини — ось та атмосфера, якою надихана вона. Значить, на принаїдну штуку для звеличення коронаційних празників „Макбет“ не надавав ся. Ми знаємо, що швидко в житю Джемса I пішли інші памятні дні: на його житі зроблено заговір, здається ся, за почином Єзуїтів; Гю Фоукс, протестант навернений

на католицизм, мав висадити в повітрі парлямент у хвилі, коли там зберуться льорди і король. Д. 4. листопада 1605 р. заговір відкрито, Фоукса арештовано, а швидко потім увязнено також Єзуїта Гарнета і інших учасників конспірації. Процес тих конспіраторів відбувся 1606 р., і ми маємо натяк на него в гумористичнім монольоту одвірного (акт II, сц. 2), де сей говорить про „двоязичника, що для слави Божої наробив богато зради, та про те не зумів пробрехати ся до неба.“ Та ми маємо в тім самім монольоту ще один натяк на хронольотію: арендатор, що повісився в очікуванні великого врожаю. В р. 1606 був у Англії такий великий урожай, що ціни збіжок впали страшенно і арендатори банкротували задля сего. Не було можности і не оплатилося збирати все збіжжє і для того багато нив полішено незжатих, так що збіжжє разом із соломою гнило в зимі під снігом. Усе те показує нам, що „Макбет“ був написаний і виставлений по всякій правдоподібності зимою 1606 р., може з нагоди тих шумних празників, які устроювано по цілім краю, а поперед усого в Лондоні, по процесах конспіраторів і які, повторюючи ся потім що року в тій порі, війшли в національний англійський звичай і заховалися декуди ще й доси.

ІІ. Історична основа „Макбета.“ В р. 1040 замордували незвісні злочинці шотляндського короля Дункана в одній відлюдній кузні. Дункановичем наслідником зробився воєвода Макбет, син тана з Гляміса, Фінлея, що був убитий Дункановичем дідом Макомом II. Той Маком II захопив неправно престол Шотляндії, замордувавши короля Кеннета IV. Внуckoю того короля, отже легальнюю спадкоємницею шотляндського престола, була Груоч, жінка Макбетова. І вона потерпіла від узурпаторів. На розказ Макома II вбив завідатель замка

Форреса її брата — по ночі, в сні; її першого мужа, що збунтував ся був проти Дункана, разом з 50 його прихильниками спалено в його замку. Таким робом виходить, по новійшим історичним дослідам, що Макбет не був узурпатором, але через свою жінку правним наслідником шотландського престола; що навіть коли мав яку участь у замордованню Дункана, то після тодішніх звичаїв був до сего в повні управнений і навіть зобовязаний законом про кроваву пімсту. Яко володар він був чесний і справедливий, робив богато добра народови, давав про прославіту засновуючи монастирі, що були також гніздами навчання. Син замордованого Дункана Маком виступив против него при помочи одного графа з північної Англії і відібрав йому 1054 р. часть краю, а 1057 р. вбив його і зробив ся шотландським королем. Отсе історичне ядро пізнійших легендових оповідань, якими обосновано особу Макбета. Що се ядро було незвісне Шекспірови, про те нема що й говорити.

Сучасний Шекспірови англійський хроніст Рафаель Голіншід, що вмер 1580 р, подав у своїй двотомовій літописі Англії також нарис історії Шотландії, взятий ним із старших літописців, а головно із Гектора Боеса *Scotorum Historiae*. Голіншідова хроніка як у богатьох інших творах, так і в „Макбеті“ була безпосереднім Шекспіровим жерелом. Погляньмо, як оповідає події Голіншід, бо се найкраще виявить нам, як поводив ся зі своїми жерелами Шекспір, викроюючи з них основи своїх безсмертних драм.

Оповівши про війну Шотландців з Данами, де визначилися Макбет і Банко (Banquo), Голіншід так говорить далі: „Отож трапило ся, коли Макбет і Банко вертали до королівського обозу, що вони самі оба звернули з дороги для розривки

і поїхали лісами і полями. І нараз на середині одної поляни їм пострічали ся три жінки в дикім і дивовижнім убраню, мов появи якогось іншого сусіда. Коли воєводи зважили їх і здивувалися при їх виді, промовила перша і сказала: „Вітаємо тебе, Макбете, пане Гляміса!“ (бо сей титул одержав він недавно по смерті свого батька.) Друга промовила: „Вітай Макбете, пане Кодора!“ Але третя сказала: „Вітай Макбете, що будеш колись королем Шотляндії!“ На се обізвався Банко: „Що ви за жінки, що виявляєте мені так мало прихильності і не обіцюєте мені нічого, а моїому товарищеві крім високих почестей надаєте ще й королівство?“ — „Тобі — промовила перша з них — прирікаємо ще більше добро, ніж моєму; бо він буде панувати, але скінчить нещасливо і не лишисть потомства; ти ж натомість, хоч сам не будеш панувати, полішиш потомків, що в довгім ряді без перерви будуть королявати в Шотляндії.“ Потім зараз усі три ті жінки пощезали з очей. Макбет і Банко уважали се зразу за пусту поману фантазії; жартом називав Банко Макбета королем Шотляндії і жартом називав Макбет Банка батьком богатирів королів. Але пізнійше пішла загальна думка, що ті жінки були не що інше, як віщи сестри (*weird sisters*), себто, як ви казалиби, богині судьби чи які там Німфи або Феї, що через своє магічне знання мали дар пророковання, бо все сталося як раз так, як вони говорили.“

Як бачимо, завязку драми знайшов Шекспір у Голіншіда готову, аж до таких деталів, як історичний бунт Макдонвальда і напад Данів і як поява чарівниць чи відьом. Далі Голіншід оповідає, як Макбет у змові з Банком замордував Дункана, між іншим за намовою своєї жінки, що була дуже честолюбна і конче бажала бути королевою.

Пророцтво віщих сестер на сю постанову не мало ніякого впливу, навпаки, сам Дункан завинив головно, образивши і зневаживши Макбета. Ставши королем Макбет панує добре і справедливо; тільки пізнійше за намовою якихсь чарівників він убиває Банка. Сим він обурює против себе шотляндську шляхту. Макдоф прибуває до Англії, де живе Маком, син замордованого Дункана; по розмові з королевичем, вірно переданій Шекспіром (акт IV, сц. 3) Макдоф пристає до війська, яке дає Макомови англійський король і йде до Шотляндії. Макбет знов удає ся до „якоїсь чарівниці“ за ворожбою, але ся велить йому нè бояти ся нічого, поки Бірнамський ліс не прийде до замку Донзінана. Макбет очідає напасників у тім замку; ворожі воїни під ослоною гиляк підходять близько, замок піддається і Макбет гине в битві.

Своїм звичаєм Шекспір черпаючи з Голіншіда не обмежив ся на уступи, що говорять про самого Макбета, але брав і інші і приточував їх до своєї основи. І так у тій самій хроніці на іншім місці знаходимо оповідане про жінку замкового коменданта Донвальда, що разом зі своїм мужем убиває шотляндського короля Дофа III; Шекспір покористував ся сим оповіданем для змальовання сцени убійства Дункана. З тої самої хроніки взято також зовсім неісторичну звістку про Банка яко родоначальника династії Стюартів. Так само з іншого уступу Голіншідової хроніки взято фігуру шотляндського патріота Ленокса, що не був навіть сучасний Макбетови, але виведений Шекспіром у драмі мабуть тому, бо по літописним переказам він був протоплястом Дарилея, батька короля Джемса а мужа Марії Стюарт.

Але винайдено й інші, близші до Шекспірових часів історичні події, що могли так чи інакше

причинити ся до сформовання в поетовій душі страшної трагедії Макбета. Сам король Джемс мало що не впав жертвою подібної зради, якої жертвою зробив ся в драмі Дункан. В р. 1600 його запросив барон Олександер Ротуен до свого замку Перта в гості, по бенкеті запровадив його до спальні і тут заявив йому, що його жде смерть, бо він хоче пімстити ся на нім за своєго батька, покараного смертю з наказу Джемса 1582 р. При сих словах Ротуен ухопив короля за горло. Джемсови вдалось однак крикнути і прикладти сторожу і Ротуена на місці вбито¹⁾). Із оповідань про ю пригоду, як нам їх передали сучасні писані і друковані свідоцтва, видно виразно, що Шекспір міг нокористувати ся не одним реальним рисом для своєї драми. Так прим. говорить ся, що Ротуен довідавши ся, що король іде до него в гостину, погнав на перед до своєго замка, випереджаючи короля, — те саме маємо в „Макбеті“ (акт I, сц. 5 і сц. 6); в часі королівського бенкету Ротуен сидів мов сам не свій, — те саме бачимо в „Макбеті“ (акт I, сц. 7); по бенкеті він сам проводив короля до спальні, з якої мав намір не випустити його живого²⁾ — в драмі Макбет проводить Макдофа до королівської спальні (акт II, сц. 2):

Макбет.

Я заведу вас.

Макдоф.

Я знаю, що се труд для вас приємний,
Та всеж се труд.

Макбет.

Усякий труд, нам любий, се приємність.
Ось двері.

¹⁾ Див. Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft т. XII ст. 261—290, а також Brandes, Shakespeare, ст. 491.

²⁾ Brandes, Shakespeare, 601—602.

В кінці годить ся згадати, що обік дрібнійших натяків на сучасні події, про які була мова в першім розділі сеї передмови, саме культурно-історичне тло трагедії — віра в чари і чарівниць, узяте не тілько з живих вірувань, але з незлічимих і страшних сучасних подій. Ніколи перед тим у Англії ся віра не дійшла була до такої сили, як за панування Джемса I, що сам був горячим її прихильником і проповідником. Ще 1597 р. він написав книжку *Daemonologia* — правдивий підручник для переслідування чарівниць, а 1598 р. спалено в Шотландії не менше як 600 старих баб — буцім то чарівниць. Страшенні тортури вимушували на тих нещасних найдивоглядніші візнання, використані в частині Шекспіром. Тема: чари, чарівниці і демони була улюбленою темою розмов і дискурсів короля¹⁾, що сам любив бути присутнім при мушеню чарівниць і навіть придумував нові, жорстокі роди катування. Не диво, що і в літературі чарівниці зачали входити в моду, а Оксфордські міщене витаючи Джемса при в'їзді в те місто в 1605 р., вложили повитальні вірші в уста чарівниць, що пророкують королеви всяке добро.

III. Шекспірове оброблене. Згадавши про сцену появі духа Банка при Макбетовім бенкеті (акт III. сц. 4) Брандес пише: „Се таке величне, таке глибоке і так чудово драматичне та театральне, як мало рисів у цілій історії драми. І загалом майже вся основна композиція сеї трагедії з драматичного і театрального погляду висша

¹⁾ Сер Джон Гаррінгтон списав оповідане про свою авдієнцию, яку мав у Джемса 1607 р. Король між іншим запитав його, чи знає він, чому чорт раднійше входить у старих баб, ніж у інших? На се відповів Гаррінгтон гумористично: „В новім завіті сказано, що сі духи найраднійше пробувають у сухих місцях“ (Brandes, op. cit. 580).

всякої похвали. Відьми в чагарняку, Макбет перед замордованем короля Дункана, леді Макбет щоходить у сні — се сцени такі ефектовні і величні, що мов огняними буквами на завсігди вписуються в памяті слухачів¹⁾). Супроти сего — а суд Брандеса, се тілько відгук загальної думки майже від самого часу появи сеї трагедії — незвичайно важно простудилювати драматичну техніку сего твору, ті способи, якими Шекспір осягає свої ефекти, і того духа, той съвітогляд, яким він оживив свою трагедію — один із найстрашніших і найдикійших кошмарів, які могли коли-небудь притолочувати і мучити людську душу. Таке студилюване улекшене тим, що ми маємо під рукою жерело, з якого безпосередньо черпав автор. Із того коротенького змісту Голіншідового оповідання, який ми подали вище, видно, що взяв від него Шекспір. Для пізнання Шекспірової творчості не менше важно простудилювати його відступлення від хроніки. Отже поперед усого він підchorнив фігуру Макбета ще й супроти хроніста: коли у Голіншіда Макбет у спілці з Банком і іншими вельможами піднімає бунт і вбиває Дункана в битві, тут Макбет чинить се сам, убиває короля підступно в сні. Коли у хроніста Макбет зриває ся до бунту покривдженій і зневажений королем, у Шекспіра він допускає ся огидного скритовбійства на ласкавім, людянім монарсі, який тілько що надгородив і відзначив його і гостює в його домі. Коли у хроніста Макбет панує справедливо і мудро, Шекспір чинить його страшним тираном, що держить шпіонів у домах усіх своїх вельмож і бродить у крові. Про війну оповідає хроніст, що Шотляндці в ній

¹⁾) Brandes, op. cit.

XIII

були побиті — рівночасно Макбет на однім крилі, а Банко на другім, але потім участувавши Норвежців вином приправленим сон-зілем і тільки, коли ті поснули, Шотляндці вимордували їх. Шекспір зробив Макбета і Банка вояками без страху і хитrosti і переможцями в двох битвах раз по разу. Та найважніші зміни поробив Шекспір у фігуру леді Макбет. Хроніст згадує про неї тілько коротко, що вона з честолюбства намовляла Макбета захопити королівську владу; Шекспір зробив її властивим злим демоном, що попихає Макбета до злочину і діяльно допомагає йому в його сповненню. Хоча деякі риси для малюнка сеї фігури взяв Шекспір із інших місць Голіншідової хроніки, то про те можна съміло сказати, що ся фігура в своєму цілому — власний додаток Шекспіра до Макбетової трагедії. Взірців для сеї фігури з її психольогією треба шукати не в хроніках, а в старинній греко-римській трагедії. Тип жорстокої жінки, що для осягнення своїх цілей ламає найсьвятіші природні звязки, вбиває власних дітей, власного брата, зраджує батька, нівечить жите улюбленого мужа, змалювала ся стара трагедия в Медеї. Хоча Шекспір не знав геніяльної „Медеї“ Евріпіда, то про те без найменьшого сумніву знав латинську „Медею“ Сенеки, розводнену, риторичну копію грецької. Що Шекспір знав Сенеку і його трагедії, се ми бачили в „Гамлєті“ (стор. 61), бачимо і в інших драмах, отже цікаво, що другий монольог леді Макбет (акт I, сц. 5), де вона кличе духів, щоб позбавали її пола (*unsex*) і наповнили її нутро у щерь жорстокістю, живцем нагадує перший монольог Медеї¹). І загалом у обох фігурах богато подібного, тілько що Шекспірова

¹⁾ Brandl, Shakespeares Dramatische Werke, IV, 139.

психологія без порівняння глубша. Бо коли старинні трагіки розвязку трагічного вузла Медеї переносили в надлюдський світ духів і чарів (Медея сповідивши всій жорстокості щезає в огністім вогі, тягненім драконами), то Шекспір переніс її в нутро своєї геройни. Леді Макбет, котрої сумлінє за днія спить, пригноблене її сильною волею, ходить у сні і терпить подвійну муку; її сильна воля конець кінців доводить її тілько до того, що вона вішається ся. Дуже правдоподібно, що навіть найефектовнішу сцену трагедії — появу духа Банка на Макбетовім бенкеті — завдачує Шекспір одному стихови латинської Медеї. Гонена Фуріями Медея терпить від привидів і кричить: „А се чия тінь надходить, мглиста, з розшарпаними суставами? Се мій брат, він жадає пімсти“. Сі слова могли дати імпульс Шекспіровій уяві до виведення тіни замордованого Банка, тим більше, що у Голіншіда про ту появу нема ніякісінької згадки.

Друга важна зміна, яку впровадив Шекспір, се видва роля вільом у драмі. Як уже сказано, у Голіншіда з початку являють ся Макбетови не відьми, а „віщи сестри“ — старогерманські Норни, що віщують йому будуще без ніякого злого наміру. Шекспір переробив їх на злобних вільом-чарівниць, що стоять під комендою греко-римської Гекати (богині тьми), переробленої також на злого демона. Отсі злобні істоти підводять Макбета на вбийства і злочини, ошукують його двозначними пророчствами і доводять до згуби. На сю зміну впинули очевидно сучасні англійські вірування про чари, вірування, що знайшли відгук не тілько в незлічимих церковних проповідях, але навіть у цілих трактатах, законах і постановах парляменту. Ще 1558 р. епископ Джівель у проповіді благав ко-

ролеву Єлизавету, щоб не давала пощади чарівницям. Костри горіли по всій Англії; в однім маленькому місточку Сент Озіс у Ессексі спалено близько 80 чарівниць. Правда, 1584 р. виступив Реджінальд Скотт з книжкою *The discovery of witchcraft* (Відкрите чарівництва), де основно і дуже розумно виказав усю глупоту віри в чарівництво; але його голос пролунав без відгуку. Сам король Джемс, як сказано вище, був горячим прихильником віри в чари, а одним із перших законодатних актів його правительства в Англії був внесений в 1604 р. до парляменту проект закона против чарівниць, що справді був ухвалений¹⁾. Супроти сего змагання за віру в чари і против неї Шекспір не почував себе зобовязаним заняти якесь становище відмінне від широкої маси. Відьми, чарівниці виведені ним на сцену, се не витвір фантазії Макбета, не те, що дух Банка або дух Гамлєтового батька; се дійсні, об'єктивні злобні істоти, такі, якими їх уявляли собі тодішні люди. Вони служать злому, можуть літати в повітря, плавати по морю, піднімати бурі²⁾; вони варять дивовижні чари в недоступних місцях, після дивовижних середньовікових рецепт. Усе се, аж до такої рецепти, аж до пісеньок, що буцім то співали відьми гуляючи з демонами, аж до їх симпатій з котами вірно скопіовано з того, як виображувано собі відьом у Шекспірових часах, а роля, яку признає їм Шекспір у людських учинках, показує, що він

¹⁾ Brandes, op. cit. 596—597.

²⁾ Варто пригадати, що коли король Джемс 1590 р. заручився з датською принцесою Анною і ся пливучи до Шотландії була заскочена бурею і загнана на беріг Норвегії, король Джемс приписав сю бурю впливови чарівниць і 200 нещасних баб у Шотландії тай не мало в Данії погибло за се в огні кострів.

далекий був від раціоналістичного погляду Реджінальда Скотта.

Як звісно, в сцені, де відьми роблять чари (акт IV, сц. 1) Шекспір цитує пісню чарівниць, але приводить тілько перші слова: „Чорні духи і т. д.“ Так само перед тим (акт III, сц. 5) приведено початкові слова іншої відьомської пісеньки: „Ой іди ж бо, ой іди!“ Не знати, чи Шекспір сам, чи видавці „Макбета“ пропустили ті пісеньки, певно як річи загально звісні в ту пору, а неналежні перу Шекспіра. Аж в р. 1778 віднайдено рукописну поему „Відьма“, зложену сучасним Шекспірови поетом Мідльтоном, і в ній знайшли ся повні тексти обох сих пісеньок. Між ученими йшла суперечка, чи пісеньки були зложені Шекспіром, чи Мідльтоном; цікаво, що Й Брандес (оп. cit. 601) хилить ся до того, щоб признати Шекспірови їх авторство. Мені видається найбільше ймовірним, що ані Шекспір ані Мідльтон не були авторами тих не то співанок, не то дуже прімітивних чародійських формулок, але взяли їх готові з уст люду. В Шекспірових драмах такі вставки людових пісень трапляють ся досить часто.

„Макбет“ був написаний безпосередно по „Гамлєті“; на се вказують деякі аналогічні ситуації і головний настрій, понурий, пессімістичний. І в „Макбеті“, як і в „Гамлєті“, поява надприродних істот є вихідною точкою драми, чинить її властиву завязку. І в „Макбеті“, як і в „Гамлєті“, герой вагається, хоча з інших причин; і в „Макбеті“, як і в „Гамлєті“, ходить при тім о вбійство короля. Цікаво, що роль жінок однаково погана в обох драмах, а властиво в „Макбеті“ далеко поганіша, чим у „Гамлєті“. Бо коли там королева була тілько слабою супроти залишань убійці свого мужа, тут вона співвинувата, помічниця в убійстві, пружина,

що попихає до вбійства. Навіть чиста і щира дівчина в „Гамлєті“, Офелія, служить тільки паваном для батьківської шпіонажі і показує ся лялькою без власної волі, що тільки в божевілю виявляє свою властиву натуру; деякою анальгією до неї можна в „Макбеті“ вважати жінку Макдофа, чесну і ширу людину з обмеженим сувітоглядом, що не знає для мужа висших обовязків понад дбані за сім'ю і сходить зі сцени з крайне пессімістичними сентенциями на устах.

Є деякі анальгії в ситуаціях також між „Макбетом“ і написаним кільканацять літ вчаснішо „Річардом III“. Оба ті герої захапують королівський престол допустивши ся вбійства правовитих королів; оба вони тирані, що бродять у крові; обох навідують привиди і духи, оба гинуть у бою, у обох трагічна катастрофа є випливом їх злочинів. Але при всім тім характери обох героїв — повнісінський контраст. Бо коли Річард — моральна каліка, злочинець з уродження і не почував ніякої гризоти сумління, — Макбет чоловік в основі чесний і чутливий, але слабої волі; він не може оперти ся злудним обіцянкам чарівниць і намовам власної жінки; консеквенція раз сповненого злочину пхає його все далі і далі. І коли для Річарда кінцева катастрофа являється ся чимсь несподіваним і він ще в остатній хвилі думає про ратунок і готов дати королівство за одного коня, Макбет уже перед рішучою битвою впав духом і бажає смерті, що може бути для него найліпшим виходом із страшної душевної муки. Відчути і так консеквентно змалювати такі контрасти в таких подібних ситуаціях міг тілько такий великий гений, як Шекспір.

IV. Текст „Макбета“. „Макбет“ не був друкований за життя Шекспіра і появив ся тілько

XVIII

в першім збірнім виданю його творів 1623 р. Але видавці очевидно не мали вже під рукою власного рукопису поета і видрукували сю трагедію з якогось театрального екземпляра, сильно вкороченого і обкроєного. На се показує незвичайна короткість „Макбета“. „Не вважаючи на богацтво акції — каже Брандес — ся драма майже найкоротший театральний твір Шекспіра. Коли „Гамлєт“ має 3924 віршів, „Річард III“ 3599 і т. д., „Макбет“ має всього 1993 вірші. Далі, вся архітектура драми попсована. Сама розмова між Макомом і Макдофом (акт IV, сц. 3), з драматичного погляду майже зайва, займає майже осьму частину об'єму всеї трагедії. Мусимо припускати, що первісно і інші частини мали розмірний об'єм, бо такої непропорціональності у Шекспіра де инде не стрічаємо. Декуди чуємо виразно пропуски. І так у акті I, сц. 5 леді Макбет у первенстві натякає Макбетові на те, що треба вбити Дункана. Макбет нічого не говорить на сю тему. А тимчасом у слідуючій сцені Макбет виступає вже з повзятою постановою, а коли знов захитав ся, жінка докоряє йому натяками на якісні попередні, очевидно пропущені сцени:

Ти був мужчина, як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, ніж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тоді ні час ні місце не годились,
А ти хотів і те і друге владити;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе пінашо зводить¹⁾.

Так само неясне нам питане про те, чи мав Макбет дітей. У тій самій сцені леді Макбет виразно каже, що вона „кормила грудьми“; і пізнійше

¹⁾ Brandes, op. cit. 599.

XIX

з промов Макбета (пор. акт. III, сц. 1) можна додгувати ся, що у него були діти, були сини; він гнівається на долю, що надармо заплямив свою душу, приготовуючи королівство для Банкових потомків, „а мій син не має бути моїм спадкоємцем!“ Се очевидно не мало би ніякого значіння, коли-б у Макбета не було сина. А тимчасом далі ми чуємо, що Макбет не має сина і загалом у драмі полищено сю справу в непевності — можливо, що її тут непевність є тілько випливом обкроєння драми для потреб сцени.

Текст „Макбета“ незвичайно трудний для перекладу, задля своєї ляшідарності, ріжнородності стилю і богацтва натяків на ріжні мало звісні нам відносини. Загалом Шекспір з незрівнаним майстерством зумів тут і своїй мові надати той понурий, бурливий, дикий кольорит, яким визначається ся подія трагедії і вся сценерія її — Шотландія. От тим то „Макбет“ — правдивий „камень преткновення“ для перекладачів; приміром у німецькій літературі такий геніальний поет, як Шіллєр, дав зразок майстерного подекуди, але в цілому невдачного перекладу сеї трагедії, де дики тони орігінала злагоджено, вигладжено, прилизано ї тим способом ослаблено. Переклад Куліша з уваги на великі труднощі, які приходилося йому поборювати, можна вважати в цілому вдачним; в усякім разі се перша талановита проба перекладу сеї трагедії на нашу мову; та треба признати, що до тої сили і ріжнородності тонів, якою визначається ся англійський орігінал, її ще дуже і дуже далеко.

Іe. Франко.

МАКБЕТ.

DRAMATIS PERSONAE.

Дункан, король шотлянд-
ський.

Маком } Доцальбен } його сини.

Макбет } гетьмани його
Банко } війська.

Ленокс }
Макдоф }
Россе } тани шотлянд-
Ментіс } ські.

Ангус
Катнес
Фліанс, син Банка.
Сівард, граф нортумбер-

ляндський, гетьман ан-
глійських сил.

Молодий Сівард, його син.

Сейтон, прибічний отаман
Макбетів,

Син Макдофів.

Англійський лікарь.

Шотляндський лікарь.

Воїн. Одвірний. Старий дід.

Леді Макбет.

Леді Макдоф.

Прибічна дворянка леді
Макбет.

Геката та відьми.

Льорди, дворяне, отамани, воїни, вбійці, прибічники
та посланці.

Сцена на кінці четвертого акту в Англії, а то все
в Шотляндії.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Дике поле.

Грім і блискавиця. Ввіходять три відьми.

Перва відьма.

Коли-ж нам знов злетітись всім?

У дощ, у блискавки, чи в грім?

Друга відьма.

Як стихне шуру-буря зла,

Сей битву вигра, той програ.

Третя відьма.

Сонце буде ще тогді съвітити.

Перва відьма.

А місце?

Друга відьма.

Чагарняк онтам.

Третя відьма.

Макбет тут пострічається нам.

Перва відьма.

Іду-лечу, котусю мій мурлико !¹⁾

Усі.

Скрекоче-кличе жаба... Зараз, зараз!

Гарне — скверне, скверне — гарне...²⁾

Шуги кріз імлу й тумани! (Відьми зникають).

Сцена друга.

Табір під Форесом.³⁾

За сценою бойовий галас. Ввіходять король Дункан, Маком, Дональбен, Ленокс з прибічниками; назустріч поранений воїн.

Дункан.

Хто се такий скрівавлений? Спитаймо:
Сей мусить знати, як там бунт буяє.

Маком.

Се той самий сержант, що добре бив ся,
Рятуючи мене як чесний воїн.
Бувай здоров, приятелю мій бравий!
Ясуй же королеви, що там сталося
У завірюсії тій, як ти її покинув?

Воїн.

А що-ж? в непевности вона стояла,
Мов два пловці, як сцеплять ся й мішають
Один одному в плаванні мистецькім.
Безощадний Макдонвальд⁴⁾, що пороки
До нього стовпились на бунтівництво,
Засіг собі із островів західніх
Підмоги в Кернів та у Гальвлясян⁵⁾.
Фортuna-ж, осьміхаючись до чвари,
Коханкою бунтівнику зробилася.
Та все воно у нівець обернулось:
Бо наш Макбет хоробрий (по заслузі
Його так звуть), зневаживши фортуну
І потрясаючи мечем крівавим,
Що парував у гибелльній роботі,
Як мужества любимець пробивав ся,
Аж доки глянув ледареви в вічі,
Поки до щелеп голову розкроїв
І виставив на нашім палісаді.

Дункан.

Хоробрий родичу! достойний пане!

Воїн.

Та звідки сонце с'яти починає,
Звідтіль встає й хуртовина на морі,
Що крушить судна під страшеним громом.
Так з джерела, з котрого нам здавалось,
Що треба-б нам Фортуни сподіватись,
Поринуло на нас нове нещастє.
Не встиг наш правосудний меч тих Кернів
Заставити шукать рятунку в пятах,
Як царь Норвезький⁶⁾), що чигав мінути,
З ясною зброею і сувіжим військом
На нас напав.

Дункан.

Чи не злякало-ж

Се наших гетьманів, Макбета й Банка?

Воїн.

Злякало, як орлів дрібненьке птаство,
Або левів зайці. Коли по правді
Казати вам, то се були гармати
З двійним набоем: так вони сипнули
На ворога ударами двійними.
Хиба-б сказати, що вони хотіли
Купатись у крівавих сувіжих ранах,
Чи ввіковічити нову Голгоєу, —
Не знаю й сам...

Та я ослаб; рятунку просяТЬ рані.

Дункан.

Слова у тебе гарні, як і рані,
Бо дишуть честю. — Гей, кликніть хірурга!
(Виходить воїн з підмогою).

Ввіходять Россе та Ангус.

Се-ж хто ще йде?

Маком.

Се доблесний тан⁷⁾ Россе.

Дункан.

Який в його з очей спіх визирає!

Так дивить ся, хто дивне щось говорить.
Россе.

Спаси вас Бог, королю!

Дункан.

Звідки, чесний тане?

Россе.

Із Файфа, славний мій королю,
Де корогви норвезькі колихали
Всім воздухом, і холоду нагнали
У наше військо.

Норвезький сам, з потугами без ліку,
За зрадою і поміччу паскуди,
Кавдорського безсовісного тана,
Почав на нас страшеним боєм бити.
Та той жених Белльони⁸⁾, що залізом
Окривсь твердим, нічим несокрушимим,
Супротиставив силі рівну силу,
Мечу меча, руці зрадливій руку.
Сказати коротко — взяли ми гору.

Дункан.

О, се велике щастє!

Россе.

І тепер вже
Свенон, норвезький царь, спокою просить.
Ми не дали йому ховати й мертвих,
Поки не відлічів нам десять тисяч
Карбованців на острові Сент-Кольмі⁹⁾.

Дункан.

Не буде-ж більше ницай тан Кавдорський
Обманювати нас. Іди і зараз
Приговори йому на страту присуд,
А титлом сим поздорови Макбета. (Всі відходять).

Сцена третя.

Чигарняк.

Грім. Увіходять три відьми.

Перва відьма.

Де, сестро, ти була?

Друга відьма.

Душила свинї.¹⁰⁾

Третя відьма.

А ти де, сестро?

Перва відьма.

Набрала лоцманіха у запаску

Каштанів, та й жує й жує й жує їх.

„Дай і мені“, кажу. — „Геть відьмо“! крикне.

Стрівай же, тушище! твій муж по морю

Верстає путь в Алеппо, править Тигром¹¹⁾;

А я у решеті за ним плиstimу,

Як та безхвоста миш його пастиму,

Плиstimу та й пастиму, та й пастиму.

Друга відьма.

Я дам вітра у дорогу.

Перва відьма.

О, спасибі за підмогу!

Третя відьма.

А я й другого позичу.

Перва відьма.

А тих я й сама покличу.

Де вони гудуть, буяють,

Пристані й місця всі знаю,

Мов на мапу поглядаю.

Буде схнути, учахати,

Ні в ночі, ні в день не спати,

Нидітиме, мов проклятий.

Дев'ятьма раз дев'ять тижнів

Дознаватиме всіх зліднів.

Хоть судно й не розіб'ється ся,

Та турботи набереть ся.
Ось дивіть ся, що се в мене.
Друга відьма.
А покажи-ж мені, нене!
Перва відьма.
Палець лоцмана великий,
Що втонув, до дому пливши.
(Бубнить за сценою).

Третя відьма.
Бубнить бубон, турумбас...
Се Макбет іде в сам час.

Усі.

Віщи сестри чарівниці¹²⁾ ,
Руками сцепімось,
Моря й суші вістовниці,
Тричі окрутнімось.
Тричі круг мене й круг вас,
Щоб було аж девять раз.

Ввіходять Макбет і Банко.

Макбет.

Ніколи ще не бачив я такого
Поганого і гарного дня разом.

Банко.

Чи ще до Фореса далеко буде?...
Що се? Які худі! в якому рамю!
Страшні, мов з іншого якого сьвіта...
Однакож на землі. Чи ви живії?
Або чи можна в вас про що спитати?
Мої слова ви наче зрозуміли:
Бо кожна зараз палець свій кістлявий
До губ морщинуватих притулила.
Ви здаєтесь мені немов жінками,
Та ваші бороди не дозволяють
Так думати¹³⁾.

Макбет.

Кажіть, коли вам можна,

Хто ви такі? що ви таке за люде?

Перва відьма.

Здоров, Макбет! здоров гляміський тане!

Друга відьма.

Здоров, Макбет! здоров, кавдорський тане!

Третя відьма.

Здоров, Макбет! що будеш царювати!

Банко.

Чого здрігнувесь ти, друже, мов злякав ся
Річей отих, що так принадно дзвонять? — Хтоти?
Питаю в імя правди: чи ви mrія,
Чи справдї те, чим здаєте ся зо-внї?
Ви славного мого товариша вітали
Його теперішнім високим саном,
Пророкуваннем висшості нової,
Що він мов сам не при собі здаєть ся;
До мене-ж не промовили нічого.
Коли посів грядущого вам виден,
Котре зерно ізійде і не зійде,
То промовляйте-ж і до мене разом.
Я вашої ненависті і ласки
Не побоюсь, та і просить не буду.

Перва відьма.

Здоров!

Друга відьма.

Здоров!

Третя відьма.

Здоров!

Перва відьма.

Ти менший,

Та й більший нїж Макбет

Друга відьма.

Не так щасливий,

Та щасливійший будеш від Макбета.

Третя відьма.

Народиш королів, не царювавши.

Бувайте-ж, Банко і Макбет, здорові!¹⁴⁾

Макбет.

Постійте-ж, недоріки! ще скажіте:

Я тан Гляміса по Сікелу, — правда.

Ну, а Кавдора? Адже тан Кавдорський

Жив і здоров, щасливий можновладник.

А королем... се вже щось неподобне,

Ще більш, нїж бутъ мені Кавдором.

І звідкіля дознались ви про дивні

Сі речі? і про що у сїй пустинї

Безплоднїй нас в дорозї перестріли

Таким пророкуваннем і вітаннem?

Ну, говоріть, я вам повеліваю! (Відьми зникають).

Банко.

Вода й земля дмуть бульбашки порою,

Такі як се. Куди-ж вони почезли?

Макбет.

У воздух; і все, що здавалось тїлом,

Взяло ся вітром, так немов диханнe...

А я хотїв би, щоб вони зостались!

Банко.

Та чи було воно, те що про нього

Ми розмовляєм, чи се може з'їли

Ми дурману, що ум бере в неволю¹⁵⁾.

Макбет.

Твої потомки будуть королями.

Банко.

Ти будеш королем.

Макбет.

Та ще, здаєть ся,

Й Кавдорським таном. Чи не так же?

Банко.

Як раз такий і тон і голос. — Хто се?

Ввіходять Россе та Ангус.

Россе.

Король, Макбете, звеселивсь почувши
Новини про твою побіду;
Він слухав, як ти подвизавсь, і дивуванне
Бороло ся у нього з похвалами:
Не знов чи дивуватись, чи хвалити.
Як же оглянув день сей до останку,
І ти йому серед потуг норвезьких
З'явив ся, не лякаючись страшного
В картинах смерті, що ти сам накоїв,
То й онімів. Мов сплючи ся градом,
За вістю вість приходила до нього,
І кожда з них несла тобі хвалення
В зашті королівства, і ліяння
Твої перед його ногами клала

Ангус.

Нас послано з подякою до тебе
Від царственного нашого владики,
Не з тим, щоб наградить тебе, а тілько
Перед його лицем герольдувати.

Россе.

В задаток же гонорів іще й більших
Звелів мені король тебе назвати
Кавдорським таном. Будь здоров з сим титлом,
Преславний тане, бо воно твоє вже.

Банко (стиха).

Що се? хиба ж і чорт говорить правду?

Макбет.

Кавдорський тан ще жив: про що-ж мене ви
Вдягаєте в позичену одежду?

Ангус.

Той, що був таном, жив іще; та жизні
Він не заслужує, і суд важений
Отяготів над ним. Чи накладав він
З Норвегом, чи допомагав таємно

Бунтівникам, чи й тут і там старав ся
Свій рідний край занапастить, не знаю,
А в зраді капітальній сам признав ся,
Її доказано, і се його згубило.

Макбет (стиха).

Гляміс і тан Кавдор... найбільше жде ще —
Спасибі вам за вашу працю. (До Банка).

Що-ж ти?

Чи сподіваєш ся, що твої діти
Королюватимуть? Се-ж обіцяли
Так само й ім ті, що мене зробили
Кавдором.

Банко.

Як сьому ти піймеш віри,
То загориш ся й до королювання
Опріч того, що ти вже тан Кавдорський.
Та дивно... що-ж? воно й знаряддя мраку
Говорять іноді нам правду, лиш би
Принадити до себé на нашу шкоду.
Безвинними покидьками нас надять,
Щоб зрадити в страшенно важній справі. —
Братки, прошу вас на одно словечко.

Макбет (стиха).

Дві правдї вже промовлено, щасливий
До пишного королювання прольої.
Спасибі вам панове. (Стиха) Надприродне
Се віщуваннє злим не може бути —
Добром не може бути. — Коли се лиxo,
Про що-ж воно дало мені завданок
Успіха, і розпочинає з правди?
Я тан Кавдорський. А коли добро се,
Чого-ж я піддаюсь такій спокусі,
Що образом своїм страшним волоссє
Становить сторч у мене й заставляє
Мое могутнє серце колотитись
Об ребра супротив-природнім робом?

Видимі страхи не такі страшенні,
Як ті, що ми собі уважаєм.
Сама мечта чи думка про убійство
Струснула так мою природу мляву,
Що діло задихнулось у гаданнї.
Мені те тілько й є, чого немає.

Банко.

Дивітесь, як товариш наш стеряв ся.

Макбет (стиха).

Коли королювати мені судилося,
Нехай мене судьба і коронує,
А я й не зворухнусь.

Банко.

Нові гонори

Не пристають до нього, мов одежда
До форм своїх, поки її обносиш.

Макбет (стиха).

Що-б там ністалось, время і година
Течуть і через непогідну дину.

Банко.

Достойний наш Макбете, ми чекаєм.

Макбет.

Ох, вибачте! Моя дурна макітра
З забутими вовтузилась речами.
Панове добродійство, ваші праці
Я позаписував, щоб ті листочки
Що дня гортаючи читати. Їдьмо
До короля. (Стихадо Банка). Не забувай, що сталося!
А вибереть ся час, як міждочасе
Все добре справдить, ми по серцю широ
Про се переговорим.

Банко.

Дуже радо.

Макбет.

А поки що, доволі. — Їдьмо, друзі. (Всі відходять).

Сцена четверта.

Форес Съвітлиця в палатах.

Труби. Ввіходять Дункан, Маком, Ленокс і прибічники.

Дункан.

Чи вже Кавдора страчено? Хиба ще
Мої послі і досі не вернулись?

Маком.

Ні, ще, королю, не вернулись. Тілько
Я чув, один розказував, що бачив,
Як він вмірав. То, каже, вельми широ
Призвавсь у зраді і просив царської
Твоєї милости його простити,
І глибоко розкаявсь. В цілій житні
Нішо не лічило йому таке добрє,
Як розлучення з нею, і помер він
Мов той, хто вчивсь, як треба умирати,
Щоб геть відкинути і найдорожче
Немов покидку.

Дункан.

Так, нема науки
Читати на лиці, що розум строїть.
Я дворянинови сьому звіряв ся
Безоглядно!

(Ввіходять Макбет, Банко, Рассе та Ангус).

Достойніший кузине!

Невдачности моєї гріх і досі
Гнітив мене. Так нас випереджаєш,
Що й найбистрійшому крилу подяки
Тебе не наздогнати. Я хотів би,
Щоб менше стойли твої заслуги:
Тоді й пропорція відплати й дяка
Булаб можливою. Одно хиба сказати:
Ти більше стоїш, ніж я можу дати.

Макбет.

Та служба й віра, що я виповняю,
Оплачую себе тим, що вчинила.

Твоє-ж величество приймати мусиш
Од нас повинності: вони-ж бо діти
Твого престола й государства, — діти
І слуги, що те чинять, що повинні
Задля прихильності до тебе й чести.

Дункан.

Бувай же в нас здоров! Почав я
Тебе насаджувати; постараю,
Щоб зросту повного дійшов у мене.
Ти стілько-ж стоїш, благородний Банку,
Не менш воно повинно бути й знатне,
Чого ти стоїш: дай себе обняти
І пригорнуть до серця.

Банко.

Як я там ростиму,
То живо буде ваше.

Дункан.

Горда радість
Моя пишаєсь в повноті, й хотіла-б
Сховатись в краплях суму. Діти, рідні,
Панове тани й ви найближі, знайте,
Ми царство старшому дамо, Макому,
Котрого ми од нині іменуєм:
Принц кумберляндський. Тілько-ж не один він
В нас веселитиметь ся нині честю.
Знаки достоїнства, немов ті зорі,
Зас'яють в нас на всіх, хто заслужив їх. —
Рушаймо в Інвернес, щоб іс тобою
Ще більше із'єднатись, наш Макбете.

Макбет.

Усякий труд, що не для вас — то ліність.
Я буду сам гонцем, щоб звеселити
Приїздом вашим слух жони моєї.
Відклонюю ся-ж низько.

Дункан.

Мій Кавдоре!

Макбет (стиха).

Принц кумберляндський! се поріг: на нього
Спіткнусь, впаду — хиба що перескочу.
Загородив мені дорогу. Зорі,
Сховайте свій огонь; нехай не бачить
Мого глибоко-чорного жадання
Ніякий съвіт! руки не бачить око!
А тілько станеть ся, на що дивитись
Боїть ся око, як воно вже сталося! (Виходить).

Дункан.

Так, мій достойний Банко, він уповні
Такий хоробрий, і його хвалити,
Се мій насущний хліб, се пир для мене.
Рушаймо й ми за ним: його стараннє
Летить попереду, щоб нас вітати.
Се родич без рівнання. (Труби. Виходять).

Сцена п'ята.

Інвернес. Съвітлиця в Макбетовім замку.

Ввіходить леді Макбет з листом.

Леді Макбет. „Вони спіткали мене
в день переваги, і я впевнилась найдокладнішими
досьвідом, що вони мають знання надлюдське.
Як загорівсь я жаданнем допитатись у них
дальншого, вони взялись воздухом і зникли
в нім. Стою дивуючи сим дивам, аж прибува-
ють од короля посланці і витаютъ мене „та-
ном Кавдорським“, тим титулом, котрим вели-
чали мене віщи сестри і вказали на грядуще
время вітаннем: „Здоров, королю, що ним будеш!“ Про се я думав добре передать тобі,
моя найдорожча подруга великости, щоб ти не

втеряла свого паю радощів, не зnavши, яку великість обіцяно тобі. Положи се в серці своїм і прощай“.

Гляміс ти і Кавдор уже, і будеш Тим, що обіцяно; та я бою ся Твоєї вдачі. Надто ти молочний Людською добрістю, тропій не вхопиш Найближшої. Ти хочеш бути великим, Ти маєш честолюбство, та не маєш Йому на поміч, на послугу злости. Чого ти хочеш дуже, хочеш съято. Фальшиво ти не граєш, а хотів би Як небудь виграти, ба й не по правді. Великий мій Глямісе, ти хотів би Такого, що кричить: „Зроби ти ось як, Коли доскочити мене бажаєш. Зроби таке, що більш зробить боїш ся, Аніж хотів би, щоб воно не сталося“. То прибувай же, я тобі ув уші Надишу духу власного, розмаю Хоробрим язиком все, що впиняє Тебе від того золотого круга, Котрим судьба й метафізична сила Тебе старають ся вкоронувати. —
(Ввіходить посланець.)

Яка у тебе новина?

Посланець.

Сьогодні

Король сюди прибуде ночувати.

Леді Макбет.

Вдурів єси, щоб се казати? Пан твій
Хиба не з ним? Коли-б була се правда,
Він дав би знати задля наготови.

Посланець.

За вашим дозволом, се правда. Тан наш
Прибуде зараз. Прилетів од нього

Один з моїх товаришів; на силу
Диханнє мав; не більш того зісталось,
Щоб вимовити своє посольство.

Леді Макбет.

Попіклуй ся-ж

Про нього: він привіз велику звістку.

(Посланець виходить).

Охрип і сам той ворон, що прокракав
Дунканове фатальне завітаннє
До мене під сї зводи. О нечисті!
О ви, що пасете кріваві мислі!
Возьміте від мене мое жіноцтво,
І лютістю мене сповніть страшною
Від тїм'я аж по самі пяти!
Згустіте кров мою і зупиніте
Усякий приступ жалости до мене,
Щоб голос покаянної природи
Не захитав жорстокого завзяття
І миру не вчинив між ним і ділом!
О, деб ви нї чигали душогубства,
Прислужники невидимі убійства,
Летіте до грудей моїх жіночах,
І в жовч їх молоко переверніте!
Ніч темна! обгорнись пекельним димом
Що-найгустійшим, і приходь до мене,
Щоб гострий мій кинжал тих ран не бачив,
Котрі він робить, анё само небо
Не зуздріло крізь покривало тьмяне
І не поклинуло: „Сгій! зупини ся“!

(Виходить Макбет).

Великий мій Гляміс! Кавдор достойний!
Ще й надто більший через віщуваннє!
Твій лист замчав мене кудись далеко
Поза теперішність ту несъвідому,
І я будуще вже душою чую.

Макбет.

Мое кохане серденько, сьогодні
Дункан сюди прибуде на ніч.¹⁶⁾

Леді Макбет.

А від'їде

Коли?

Макбет.

Він хоче завтра.

Леді Макбет.

О, ніколи

Не бачитиме сонце цього завтра!
Твое лице, мій тане, мов та книга,
В котрій читати можна дивні речі.
Щоб ошукати час, дивись як час:
Вітай і оком і рукою й словом.
Дивись так мов нічим невинна квітка,
А будь гадюкою під нею. Той що йде
До нас, нехай знайде у нас гостину;
В великий же роботі сеї ночі
Спустись на мене. Всім грядущим нашим
Ночам і дням вона дасть власть і силу.

Макбет.

Ще поговоримо про се.

Леді Макбет.

Та тільки ти

Дивись яснійш! Так у лиці мінявши
Щоб не злякати... А в тім спустись на мене.
(Виходять).

Сцена шеста.

Перед Макбетовим замком.

Гобої і смолоскипи. Ввіходять Дункан, Маком, Дональбен,
Банко, Ленокс, Макдоф, Рассе, Ангус та прибічники.

Дункан.

Сей замок любо осадивсь. Повітре

Так весело та солодко лестить ся
До наших тихих чувств.

Банко.

Гість літа,

Храмовитальна ластівка ясне
Принадною хатинкою своєю,
Що небо дише тута паощами.
Ні виступа, ні фриза, ні колюмни,
Ні місцечка такого не побачиш,
Де-б се пташа не виробило ліжка
Висячого, колисочки пискляткам.
І я помітив: де вони найбільше
Виводять ся й живуть, там найчистійше
Повіtre.¹⁷⁾)

Ввіходить леді Макбет.

Дункан.

Глянь, шановна наша господиня!
Любов, що окружав нас, часом буває
Турботою; ми-ж дякуєм за неї
Як за любов. Отсе-ж я вас навчу
Спасибі нам давати за ваш клопіт
І дякувати нас за свою турботу.

Леді Макбет.

Усі заслуги наші, взяті вдвое
У всякім пункті, потім знов удвоє,
Мала се праця, як її рівняти
До чести, що ви, милостивий царю,
І в глиб і в ширь наш дім обдарували.
За давні почесті і за останні,
Що нагромадились до них, ми будем
Пустинниками вашими до віку.

Дункан.

Деж тан кавдорський? Ми слідом летіли
За ним по пятам, і самі хотіли
Попередить його, та він чвалає добре.
Його-ж палка любов немов остроги

Його домчала перше нас до дому.
Прекрасна й благородна господине,
Сю ніч ми ваші гості.

Леді Макбет.
Ваші слуги

Вважають і себе і слуг своїх,
І все добро своє за ваше власне,
І як лише вашої високости вподоба,
Готові все звернути вам, як ваше.

Дункан.

Так дайте-ж вашу руку, заведіть
Мене до пана дому. Щиро ми
Кохаемо його, й не перестанем
Являть йому і далі наші ласки.
За дозволом, вельможна господине. (Виходить).

Сцена сьма.

В Макбета на замку.

Гобої і смолоскипи. Ввіходить одвірний і декілька слуг зі стравами й посудою, і проходять через сцену. Потім входить Макбет.

Макбет.

Коли-б воно, як зробить ся, й скінчилось,
То й добре-б. Се була-б коротка справа.
Коли-б убійством можна зупинити
Те, що постане з нього, і здобути
Сією стратою успіх, щоб тілько
Один удар сей був мені в турботу
Тут, на вузенькім часовім окрайці, —
То-б ми стрибнули в те жите прийдішнє.
Та ні! у сих випадках ми ще тут
Свій суд знаходим; так що лише відбудем
Криваву лекцию, вона заледво
Ще вивчена, вертається, щоб мучить

Учителя; ся рівнорука правда
Дає до наших уст ту саму чашу,
В яку ми всипали отрути. Він тут
Прибув в подвійній забезпеці: перва —
Я родич і підданий; те і друге
Спиняє злочин; далій, — я господарь,
І мушу від убійць його ховати,
А не самому за ножаку братись.
До того-ж сей Дункан своє владицтво
Держав так мягко, свій уряд великий
Справляв так чисто, що його чесності
Кричалимуть мов ангельськії труби
Про пімсту за його прокляте вбійство.
А жалощи, мов голе немовлятко,
На вихрі несучись, чи херувими
На тих невидимих воздушних силах,
Подмуть страшеним ділом в кожне око,
Що сльози втоплять і самого вігра.
Нема остроги в мене, щоб штуркнути
В боки мойому наміру, крім тої
Амбіції, що розігнавши надто,
Не на сідло, а на той бік спадає.

Ввіходить леді Макбет.

А гов, там що нового?

Леді Макбет.

Ось за хвилю

Скінчить вечерю. Ти чого з съвітлиї
Пішов?

Макбет.

А він хиба питав про мене?

Леді Макбет.

А вже-ж питав. Хиба ти ще не знаєш?

Макбет.

Не треба дальше нам іти в сїй справі.
Він тілько що почтив мене, і я
Здобув між людьми золотую шану.

Носити б нам її в новому блиску,
Не кидати так скоро.

Леді Макбет.

То се пяна

Була надія, що ти в неї вдіг ся?
То се вона і досі в тебе спала?
Тепер прокинулась, бліда й зелена,
Щоб позирати на тес, що так съміло
Сама чинила? Від тепер і я так
Дивлю ся на твою любов. Чи ти
Боїш ся бути тим самим по ділу
І по відвазі, чим еси в бажанню?
Рад мати те, в чім бачиш ти окрасу
Життя, а сам ти трус, що власної
Ціни не бачить. Чи-ж за кождим „хочу“,
У тебе мусить наступати „не съмію“,
Мов у тієї кітки в басні?

Макбет.

Годі!

Я съмію все, що личить чоловіку...
Хто съміє більше, то вже не людина.

Леді Макбет.

Яка-ж звірюка се тобі звеліла
Мені до твоїх замислів признатись?
Ти був мужчина як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, ніж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тоді ні час, ні місце не годились,
А ти хотів і те і друге владити;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе ні-на-що зводить.
Я годувала грудьми і дознала,
Як люба матері дитина ссуша.
Отсе-ж, як до мене-б воно съміялось,
Я-б вирвала сосок з беззубих усток

І вибила-б йому з головки мізок,
Поклавшись се зробить, як ти поклав ся.

Макбет.

А що, як нам не вдасть ся?

Леді Макбет.

Нам не вдасть ся!

Напни свою хоробрість до підстрою,
То й вдасть ся. Як Дункан засне втомившись —
А він засне після дороги твердо —
Я двох його дворян так ушаную
Вином та трунками, що память їх,
Страж мізку, зробить ся мов пара,
А магазин їх розуму — мов лембик.
Коли-ж у сні свинячім їх природа
Лежати буде пяна, наче мертвa,
Чого тоді не зробимо у двох ми
Із непильнованим Дунканом? Чом би
Нам не звернути на сих дво́рян губчастих
Усю вину за наш великий подвиг?

Макбет.

Роджай самих синів: бо ся безстрашна
Природа мусить строїть тілько хлопців.
Як ми сих двох, що сплять у нього в хаті,
Обмажем кровю, навіть їх кинджали
Потребимо, то хто-ж би не подумав,
Що се вони...?

Леді Макбет.

Хто съміє інше думать,
Як ми підіймем крик та голосінне
Про смерть його?

Макбет.

Ну, я тепер наваживсь,
І натягну усі тілесні сили

На сей страшенній подвиг.

Леді Макбет

Так ходімо-ж.

Насьміймо ся показністю із съвіта.

Фальшиве той лице повинен мати,

Хто фальш у серці хоче приховати. (Виходять)

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Інвернес. Двір Макбетового замка.

Ввіходить Банко, а попереднього Фліянса із смолоскипами.

Банко.

А як далеко ніч зайшла вже, сину?

Фліянс.

Вже місяць сїв. Годинника не чув я.

Банко.

А він сїдає у дванацять.

Фліянс.

Я міркую,

Що вже пізнійше, тату.

Банко.

На, ось меч мій.

Скупі на небі там і погасили

Усі свої съвічки. На, й се візьми!

Мов олово важкий мене сон клонить,

А не хотів би я тепер заснути.

О милосерні сили! oddalіte

Від мене нечестиві помишення,

Котрі ві сні природа допускає!

(Ввіходять Макбет і слуга зі смолоскипом).

Подай меча! — А хто се йде?

Макбет.

Приятељ.

Банко.

Як! ви се, пане, не спите ще й досі?
Король вже лїг. Над звичай був веселій
І вислав слугам вашим щедрі датки.
Сим адамантом дякує вітає
Супругу вашу, як найлуччу з жінщин.
Доволен вельми з нами попрощав ся.

Макбет.

Не наготовились ми; наша воля
Зробила ся рабою недостатку,
А то-б вона свободно працювала.

Банко.

Усе було гаразд. Тієї ночі
Мені приснились віщи сестри тії...
Вони сказали вам по часті правду.

Макбет.

А я й не думаю про них. Однакож
Коли-б нам слухну винайти годину,
То ми поговорили-б про сю справу,
Аби мені часок ви уділили.

Банко.

До вашої ласкавої вподоби.

Макбет.

Коли увійдете зо мною в згоду,
І станеть ся, то й вам се зробить честь.

Банко.

Аби нічого не втеряти з неї,
Стараючись придбать, та сохранити
На серці легкість, в обовязках чистість,
Я рад приняти раду.

Макбет.

Ну, добраніч!

Банко.

Спасибі, пане; й вам також добранич
(Виходять Банко та Фліянс).

Макбет. (до слуги).

Скажи там пані, як готов мій трунок,
Щоб вдарила у дзвона. Ляжеш спати.
(Виходить слуга).

Се я кинжал перед собою бачу?
Колодкою до моїх рук... А дай же
Себе вхопити!... От же й не піймаю,
А бачу все тебе. Чи ти, фатальне
Привиддя приступне так і для чувства,
Як для очей? Чи ти кинжал лише
Моєї думки і облудний витвір
Розпаленого й здавленого мізку?
Однакож я тебе так добре бачу,
Як і отсей, що тут виймаю з піхви.
Ти вказуєш мені мою дорогу....
Такого-ж інструменту я й хотів
Ужити. Очи в мене одуріли
Від інших змислів, або більше варті
Від усіх інших. Бачу все тебе
І каплі крові на клинку твойому
І на колодці. Перше не було їх.
Та ні, нема сього нічого. Се лиш
Крівавий назір мій моїм очам
Таке показує. Тепер, здається ся,
На цілій половині світа вся
Природа мов би мертвa. Злії марн
Трівожать сон опонами закритий,
Блїдій Гекаті служать чарівниці,¹⁸⁾
Приносять жертви; а худе убийство,
Почувши чатовницьке гасло вовка.
Мов дух той крадеться, мов той Тарквіній¹⁹⁾
Безощадний, хижакськими ступнями
До задуму свого. О земле, міцно

І твердо побудована! не слухай,
Як я ступатиму й куди я йтиму,
Щоб не пробовкнуло й само камінє
Про задум мій, і щоб не одібрало
Нічній порі сього німого жаху,
Що так їй до лиця... Та що ж се
Я тут нагрожую, а він там дишє?
Од слова тілько діло холоднійше.²⁰⁾
(Дзвонить дзвін).

Іду — й кінець! Се дзвін до мене дзвонить.
Не чуй, Дункане, як він завиває:
Тебе він в рай, чи в пекло призыває. (Виходить.)

Сцена друга.

Там же.

Ввіходить леді Макбет.

Леді Макбет.

Те саме, що їх пяними зробило,
Мене зробило съмілою, а що їх
Згасило, те мене ще розогнило.
Га! стій!... Се так сова заскавучала,
Дзвонарь фатальний, що дає страшенне
Добраніч... Там тепер він. Двері
Відчинені, і пяні слуги
Съміють ся храпаком з своєї чати.
Я так заправила вічний напиток,
Що смерть в них борюкається з житем,
Чи жити їм, чи вмерти.

Макбет (визирнувши іс за сцени).

Хто тут? що? го! (Щезає).

Леді Макбет.

Ой леле! я боюсь, вони проснулись,
А те ѹ не зроблене. Сам тільки замах,
Не вчинок, нас погубить... Чуєш? слухай!...

Кинджали їх поклада я готові...
Він мусить їх знайти... О, колиб він
Не був так до отця моого подібний,
Я-б і сама зробила се... Мій мужу!

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Зробив. А ти не чула тут нічого?

Леді Макбет.

Сову та цвіркуна я тілько чула.

Макбет.

Чи ти чого не говорила?

Леді Макбет.

Зараз?

Макбет.

Як я виходив.

Леді Макбет.

Говорила.

Макбет.

Слухай!

Хто спить у другій хаті?

Леді Макбет.

Дональбен.

Макбет (дивлячись на свої руки).

На се дивитись гірко.

Леді Макбет.

Се дурниця

Так говорити, що дивитись гірко.

Макбет.

Один зареготав крізь сон, а другий
Гукнув: „Розбій“! і так один одного
Збудили. Я стояв і прислухáв ся...

Та нї, вони, молитву прочитавши
Ізнов уклались спать.

Леді Макбет.

Так, їх там двоє.

Макбет.

Один кричав: „О Господи, помилуй“!
„Амінь“! сказав йому на се товариш,
Мов бачили мене з сими руками
Катівськими. І я не міг сказати
„Амінь“ на їх „О Господи помилуй“!

Леді Макбет.

Не вдумуй ся так глибоко в се діло.

Макбет.

Та чом же я не зміг „Амінь“ сказати?
Помилування я найбільш потрібен,
І се „Амінь“ застряло в мене в горлі.

Леді Макбет.

Про сї діла не мусимо так думати,
Ато ще збожеволієм від сього.

Макбет.

Мені здавалось, юби щось кричало:
„Не спіте більше! бо Макбет вбив сон,—
Невинний сон, що нам моток турботи
Розплутує, — що кождай день житя
Кладе у гріб, по приkrій праці купіль,
Поранених сердець бальзам ецлющий,
Великої природи ситу страву,
Найперший присmak на бенкеті жизні“.

Леді Макбет.

Що в тебе на умі?

Макбет.

„Не спіте більше“! раз у раз кричало:
„Гляміс вбив сон, за те Кавдор не буде
Вже більше спать, Макбет не вене ніколи“.

Леді Макбет.

І хто-ж се так кричав? Достойний тане,
Ти обезсильюєш свій ум пресъвітлай,
Так божевільно дивлячись на речі.
Іди, візьми води, щоб позмивати
Із рук твоїх оті гидкі съвідоцтва.

На що се ти сюди приніс кинджали?
Нехай лежять на місці! Однеси їх,
І сонних слуг по'бмазуй кровю.

Макбет.

Ні, ні!

Боюсь і думати про те, що вкоїв;
Не сьмію й глянути другий раз на тес.

Леді Макбет.

Легкодуху! подай сюди кинджали.
І мрець і сонний, се картини тілько.
Лиш діти намальованого чорта
Лякають ся. Коли ще кров пливє,
Я слугам кровю визолочу лица:
Бо їх виною мусить се здаватись.

(Виходить. За сценою хтось стукає).

Макбет.

Звідкіль се стуканнє? Що се зо мною?
Аби що стукнуло, так і поблідну.
А руки? га! аж очі колупають.
Чи ввесь великий океан Нептунів
Сю кров із рук у мене позмиває?
Ні, скорше всі моря почервоніють,
Від рук моїх зелене стане красним.

Вертається леді Макбет.

Леді Макбет.

Тепер і в мене на руках твій колір,
А серце біле я стижусь носити. (Чути стуканнє).
Щось стукає у полуденні двері.
Ходімо в нашу почивальню! Трохи
Води очистить нас від цього діла.
Як нам полекшає тоді! Ти втратив
Свою статочність. (Ще стук за сценою).

Чуєш? знов стучить ся.

Надінь нічну опончу. Може визве
Що-небудь нас; нехай не бачять,
Що ми ще не спимо. Та не теряй ся

В своїх гаданнях так мізерно.

Макбет.

Се знавши, лучче-б і себе не знати. (Стукає).

Збуди Дункана груканнем страшеним.

Колиб то зміг єси його збудити! (Виходить).

Сцена третя.

Там же.

Ввіходить одвірний.

Одвірний. Отсе як грукає! Колиб довелось одвірникувати у пекельних воріт, да і остило-б чоловікови поверрати ключа. (Стукає за сценою). Стуку груку, стуку-груку! Хто там в імя Велзевула? Се фермер, що повісив ся в очіданню великого врожаю²¹). В сам час приходиш! Та щоб у тебе було доволі хусток: напотієш ся тут за те... (Стукає за сценою). Стуку-груку! Хто там в імя другого диявола? Далебі, се той двоязичник, що вмів клястись у-в обох шальках проти другої шальки. Доволі наробив зради задля Бога, та не зумів пробрехати ся до неба²²). О, ввіходь сюди, двоязичнику! (Стукає за сценою). Стуку-груку! Стуку-груку! Хто там? Далебі, се йде сюди англійський кравець, що вкрав щось із французьких штанів. Іди, йди, кравче: тут нагрієш своє залізко²³). (Стукає за сцену). Стуку-груку! Ніколи впокою! Хто ви такі? Алеш се місце надто холодне для пекла. Не хочу більш одвірникувати в чорта. Ато-б з усякого ремесла понапускав таких, що прямують старою стежкою до вічного Фарверка. (Стукає за сценою). Та зараз, зараз! Не забувайте одвірного. (Відчиняє двері).

Ввіходять Макдоф і Ленокс²⁴).

Макдоф.

Хиба, приятелю, ти ліг так пізно,
Що й досі ще лежиш?

Одвірний. Далебі, добордію, ми бенкетували до других півнів; а з пиття, добродію, беруть ся три речі.

Макдоф.

Які-ж три речі із питя беруть ся?

Одвірний. Ге, добродію, червоний ніс, сон і урина. А похіть, добродію, воно й викликає й прогоняє. Викликає воно жадобу, та відіймає саме діло. Тимто багацько пити, се, так би сказати, передразнювати ся з похіттю. Воно й будить і присипа її, і подіймає й кладе, і підохочує й залякує, велить стояти й лягати. Одно слово: доводить своїм передразнюванням до сну і завдавши їй брехню покидає її.

Макдоф.

Здається ся, завдало й тобі сієї ночі.

Одвірний. Да таки й завдало, добродію, по саме горло. Ну, та я віддячив йому за брехню; і здається ся, що я дужчий від нього. Хоч воно й побороло було мене через ногу, та я крутнувсь і вивернувсь.

Макдоф.

Чи встав уже твій пан? (Ввіходить Макбет).

Наш стук збудив його: ось він надходить.

Ленокс.

Добрийдень, благородний пане.

Макбет.

І вам обом добрийдень.

Макдоф.

Чи вже король проснувсь, достойний тане?

Макбет.

Ні ще.

Макдoф.

Звелів, щоб я збудив його раненько,
І я троха чи не заспав години.

Макбет.

Я проведу вас до його.

Макдoф.

Я знаю,

Що се для вас приемная турбота,
А все таки турбота.

Макбет.

Ні, нам радість

Робота і до втоми. Ось де двері.

Макдoф.

Прийму на себе съмлість розбудити:
Бо так мені наказано по службі. (Виходить).

Ленокс.

Король сьогоднї від'їжджає?

Макбет.

Певно.

Він так розпорядив ся.

Ленокс.

Ся ніч була трівожна. Де ми спали,
Позносив вітер димарі, і кажуть,
У воздусі якийся лемеят чули,
І дикий крик, неначе передсмертний
З страшенними якимись голосами
Про всебіці грізні та колотнечі,
Що вже наклюнулись на горе людям.
Всю ніч покликувала мрачна птиця,
А інші кажуть, що й земля трусилась,
Як в лихорадці.

Макбет.

Ніч була бурлива.

Ленокс.

Такої другої не памятає
Моя ще молоденька память.

МакдoФ (вертаєть ся).

О страх, о страх! о престрашенне діло!
Тебе нї серце, нї язик не в силах
Нї зрозуміть, нї вимовить.

Макбет і Ленокс.

Що сталось?

МакдoФ.

Хаос уদрав свою мистецьку штуку...
Святосквернительне убийство вбралось
У храм, що сам Господь помазав миром,
І вкralo з нього жиць будівлі.

Макбет.

Як се?

Що ви сказали? жиць?

Ленокс.

Жиць королівську?

МакдoФ.

Загляньте в хату, і нова Горгона²⁵⁾
Послїпить ваші очі. Не просіте,
Щоб я вам говорив, а подивітесь
І говоріть самі. (Виходять Макбет і Ленокс).

Вставать! Вставати!

Дзвоніте на трівогу, гов!... Убийство й зрада!
Гов, Банко й Дональбен!... Маком! устаньте!
Покиньте сон мягкий, сей образ смерти,
Та гляньте на її саму! Проснітесь
Та подивіте ся на сю картину
Страшного суду!... Гов, Макоме! Банко!
Устаньте мов із домовин, ідіте
Мов духи ті дивитись на страшенне!...
Дзвоніте скорше в дзвони! (Дзвонять у дзвони).

Ввіходить леді Макбет.

Леді Макбет.

Що тут сталось?

Про що така труба страшенна

Розбуджує ввесь дім на розговори?
Кажіть, кажіть!

Макдоф.

О люба господине!

Не вам те слухать, що я-б міг сказати.
Таке промовить у жіноче вухо,
Було-б одно, що вбитъ.

Ввіходить Банко.

О Банко, Банко!

Убито нашого царя і пана.

Леді Макбет.

Ой леле! лишенъко! у нашім домі!

Банко.

Де-б нї було, страшнене дїло всюди.
Мій любий Дофе, може ти вклепав ся?
Прошу тебе, скажи, що се неправда.

Вертають ся Макбет і Ленокс.

Макбет.

Коли-б я вмер до сього за годину,
То звікував би вік найщасливійший.
З сїєї хвилї все в житю нїкчемне,
Все тілько іграшка: добро і слава вмерли.
Вино хтось вицїдив; тепер сей погріб
Хвалитиметь ся гущею самою.

Ввіходять Маком і Дональбен.

Дональбен.

Яке тут лихо склалось?

Макбет.

Ви ще живі,

Та і не знаєте про жерело свое.
Криниця крові вашої ізсякла,
Сама нора на віки зупинилась.

Макдоф.

Убито вашого отця.

Маком.

О, хто-ж се?

Ленокс.

Се вдіяли, здаєть ся, покоївці.
І руки й лиця в них були кріаві,
Кінджали їх також; тут і лежали
Ще не обтерті в них на ізголов'ї.
Вони дивились дико і безумно...
Ніхто б свого житя їм не повірив.

Макбет.

О, як же я жалкую, що в запалі
Їх повбивав!

Макдоф.

Про що-ж ви повбивали?

Макбет.

Хто-ж тут би й мудрий був і біснуватий,
І тихий і палкий, цареви вірен
І рівноважен у таку мінуту?
Ніхто. Моя поспішна прихильність
Попередила вгайливий розсудок.
Тут цар лежав, і срібне його тіло
Облямувалось золотою кровлю,
А рани роззявлялись, мов проломи
Для входу спустошення і руїни.
А тут його губителі, окриті
Свого ремесла коліром; ножі їх
У незвичайних піхвах кровянистих.
Хто-ж би впинив своє горяче серце
І мужества не доказав любовю?

Леді Макбет.

Ой виведіть мене!

Макдоф.

Піддержте леді.

Маком (стиха Дональбену).

Чого-ж ми язики свої впиняєм?

Ся справа нас торкається найбільше.

Дональбен (стиха Макому).

Не там нам говорить, де наша доля

Із кождї щілини нас чигає.

Втікаймо. Ще не спілі наші слози.

Маком (стиха Дональбену).

І наше горе ще не схопилось на ноги.

Банко.

Піддержте леді. (Леді Макбет виводять).

Як поприкриваєм

Свое від холоду тремтюче тіло,
Тоді зійдемось, щоб нам розпитатись
Про сю страшну, кріавую пригоду,
Щоб знати, що почати. Потрясають
І страхи нас і всякі тайні думи.
Мене хранить міцна рука Господня,
То, щоб там злюща зрада не таїла,
Я буду против неї воювати.

Макдоф

І я так само.

Усі.

Й ми таким же робом.

Макбет.

Вдягнімо ся-ж, як мужі, у готовість,
Та позіходьмо ся негайно в залі.

Усі.

Се дуже добре. (Виход. усі крім Макома і Дональбена).

Маком.

Що хочеш ти робити? не мішаймось
До товариства їх. Фальшивим личить
Вид сумування на себе приймати.
Я хочу в Англію...

Дональбен.

А я надумавсь

В Ірляндию²⁶). Розділим нашу долю,
То нам не так грізною буде. Тут же
Кінджали криють ся в людських усмішках,
І близший по крові більш кровожадний.

Маком.

Ще пущена стріла не долетїла...
Ми зробим лучче, від мети вхилившись.
То на коня! не будемо прощатись.
Нам не до церемоній. Утікати
Не стидно звідти, де нема пощади. (Виходять).

Сцена четверта.

За замком.

Ввіходить Россе з старим дідом.

Старий дід.

За сімдесят літ памятаю добре,
І надививсь за сі літа доволі
Річей страшних і дивних; та сієї ночі
Було таке, що все те мов забулось.

Россе.

Ти бачиш сам, дідусю мій, що небо
Мов сердячись на діло чоловіка,
Погрожує його кріавій сцені.
Ось по годиннику ще день, а чорна
Ніч тушить-гасить перехідно лямпу.
Чи се вже ніч бере над съвітом гору,
Чи день так застидав ся, засоромивсь,
Що в темряві лице землі мертвіє,
А съвіт живий його не поцілує?

Старий дід.

Воно так само противопреродне,
Як і те діло, що недавно сталося.
У сей вівторок сокіл по під небом
Літав, пишаючись у високостях,
А мишоловниця сова його настигла
Та й заклювала.

Россе.

А царській коні!

Се ще дивнійша річ. Були пресмирні,
Окрасою були свого заводу.
І стали дикими, розбили стіла,
Втекли і згордували послуханнем,
Мов об'являючи війну всім людям.

Старий дід.

Я чув, вони один 'дного пожерли.

Россе.

Пожерли; я своїм очам не вірив.

А ось Макдоф. (Ввіходить Макдоф).

Як съвіт іде, мій пане?

Макдоф.

Хиба не бачите самі?

Россе.

Ще не дізнались,

Хто вкоїв се більш ніж кріаве діло?

Макдоф.

Хто-ж? ті, що повбивав Макбет.

Россе.

О горе!

Про що-ж воно сим людям знадобилось?

Макдоф.

Вони були півладні; а цареві
Сини, Маком та Дональбен, влизнули,
Втекли, то їх усі й підозрівають.

Россе.

І знов против природи. Честолюбе!

Ти не щадиш нічого, ти й кривицю
Своєго власного життя руйнуеш.

То ясно, що тепер королюванне
Впаде Макбету.

Макдоф.

Вже й оголосили.

Уже поїхав на вінчання в Скону²⁷⁾.

Россе.

А де Дунканові останки?

Макдоф.

У Кольм-Кіллї²⁸).

Туди одвезено їх, у священне

Всіх королівських предків кладовище.

Россе.

А ви поїдете у Скону?

Макдоф.

Не поїду,

Кузине, їду в Файф.

Россе.

А я поїду.

Макдоф.

Ну, то прощайте. Дай вам Боже бачить,

Що все гаразд, і щоб в новій одежі

Не жалкувати про стару, впокійну!²⁹)

Россе.

Прощаї, дідусю.

Старий дід.

Нехай дає Бог вам і всім на сьвіті,

Із зла добро й приятельство робити. (Виходять).

АКТ ТРЕЙТІЙ.

Сцена перва.

Форрес. Съвітлиця в палатах.

Ввіходить Банко.

Банко.

Ось ти й король, Гляміс, Кавдор і все те,
Що обіцяли віщи сестри; тілько

Боюсь, ти йграв на се в ігру погану.

Ще-ж казано, що у твоє потомство

Власть не перейде, а що сам я буду

Отцем і коренем царів грядущих.

Коли від них виходить праве слово —

А на тобі воно справдило ся, Макбете —

То чом би і мені не проректи їм,

Так як тобі, в моїй надії правди?

Та тілько цить про се, ні слова більше!

Сурми. Евіходять Макбет яко король, леді Макбет яко королева, Ленокс, Россе, льорди, леді та прибічники.

Макбет.

Ось наш найперший гість.

Леді Макбет

Коли-б його забули,

То се була-б щербина в нашім съятії,

І все було-б неладно.

Макбет.

Ми сьогодні,

Добродію, даем вечерю суту,
І я прошу вас завитать на неї.

Банко.

Високість ваша може надо мною
Повелівать. Мій довг мене на віки
До вас привязує і нерозривно.

Макбет.

Ви їдете кудись після обіда?

Банко.

Так, іду, мій королю.

Макбет.

А я хотів просити в вас поради.
Сьогодні думали зібрать ми раду, —
А ви все мудро радите й щасливо.
Ну, так відложимо до завтра раду.
Далека вам дорога?

Банко.

Така, королю, що насилу встигну
Вернутись до вечері; як же кінь мій
Не схоче добре бігти, то годину
Чи й дві у ночі темної позичу.

Макбет.

Глядіть же, щоб вечері не втеряли.

Банко.

Ні, ні, мій повелителю, прибуду.

Макбет.

А наші кровожадні кузини,
Ми чули, в Англії один, а другий
В Ірландії осілісь, і не хочуть
Признатись у страшнім отцеубийстві,
А надимають видумками уші
Чудними тим, хто їх охотен слухатъ.
Ну, та про се ми завтра: бо й без того
Про государні речі треба радить.

Так на коня ! Adieu ! Вертайтесь к ночі !
А Фліанс їде з вами ?

Банко.

Так, зо мною,
Мій добрий царю. Нас обох там треба.

Макбет.

Нехай же ваші конї добре їдуть !

Я поручаю вас обох їх спинам.

Прощайте ! (Виходить Банко).

Проведіть усяк, як хоче
Свій час до семої години ввечір.
Щоб нам гостей найлучче привітати,
Зістанемось самі аж до вечері.

Нехай Господь з усіми вами буде !

(Виходять усі окрім Макбета та одного прибічника).
Козаче, гей ! ждуть нашого веління ?

Прибічик.

Ждуть під палатніми дверима, царю.

Макбет.

Веди сюди. (Виходить прибічик).

Так бути — се нічого,
А щоб безпечно бути так. Сей Банко
Встромив нам глибоко трівогу в серце.
У царственній його природі щось царює
Таке, чого побоюватись мусим.

Одважен вельми і безстрашен духом,
І має розум, що дорогу вкаже
Його хоробрости безпечну й певну.
На всьому світі тілько й є один він,
Що я боюсь його ; мій дух під нього
Схиляється так само, як, говорять,
Антоній під Цезарів схиляв ся³⁰).
Він съміло напустивсь на віщих сестер,
Як тілько що царем мене назвали ;
Заставив говорити і до себе.
Тоді вони йому пророкували,

Що лінії царів отцем він буде.
Вони на голову мені наділи
Вінець безплодний і дали у руку
Безплодне скипетро, щоб вирвав
Його у мене хтось чужий: бо син мій
Не буде ні один королювати.
Коли се так, то я для роду Банка
Запакостив собі, спаскудив душу;
Для них убив Дункана милостивця,
В сосуд мого спокою влив отруту,
І ворогу всього людського роду
Оддав клейнод мій вічний, щоб царями
Приплодків Банкових зробить, царями!
Коли судилось так, то лучче-ж, доле,
Виходь на грець, і баймось до упаду! —
Хто там?

Вертається прибічник з убійцями.

Тепер стань там коло порога,
І дожидайся, поки тебе покличу.

(Виходить прибічник).

Макбет

Здається, розмовляв я з вами вчора?

Перший убійця.

Так іменно, королю милостивий.

Макбет

Ну, що-ж? обдумали мої ви речі?
То знайте: що се він з давнього часу
Держав вас під Фортunoю так низько.
Ви-ж думали, се я, хоч я в тому безвинний.
Се з'ясував я вам у тій розмові.
Ви зрозуміли, хто вас як морочив,
Манив, перебивав вам, і якими
Знаряддями; ви зрозуміли ясно, —
Що й полуумний, і останній дурень
Сказав би: „Се усе робив так Банко“.

Перший убійця.

Ви виявили нам усе докладно.

Макбет.

Так, виявив, і натякнув вам дальше,
Про що сьогодні буде в нас розмова.
Не вже у вас терпіння так богато,
Що вам про все, що діється ся, байдуже?
Не вже ви будете такі побожні,
Щоб за добродія сього молитись,
З його потомством, що попригинав вас
До самої могили, і на віки
Вас поробив старцями?

Первий убійця.

Нї, королю:

Ми мужі.

Макбет.

Вас записано мужами.

Так і всіх шавок, мопеїв і хортів,
Борзих, спаньолок, гончих, водолазів,
Ведмедників і вовкодавів пишуть
Собаками, а у реєстрах песіх
Нотують: бистрий, похіпний, ленивий,
Хатній, мисливець, — і так хорт усякий
Записується по дарам природи.
Тим кожне має ще і свій придомок.
Так і в людей. Коли вас по реєстру
Записано не між людей послідніх
По мужеству, то об'являйте съміло.
Тоді я вам в такому звірюсь ділі,
Що ворог ваш топтать не буде рясту.
Бо я нездужаю від його житні,
Одужаю-ж від його смерти.

Другий убійця.

Царю,

Мене сей съвіт так наштовхав кулаччєм,
Що досадить йому я рад аби-як.

Первий убійця.

Мене також пригоди утомили,

Обридло вже із долею боротись,
І жиць мені одважити не страшно.
Куць виграв, куць програв.

Макбет.

Обидва

Ви знаєте, що Банко єсть ваш ворог.

Обидва убійці.

Се правда, царю,

Макбет.

І мені він ворог,

Та ще такий завзятий і кріававий,

Що кожная його життя хвилина

Націлюєсь против життя моєго.

І хоть би я здолів його й одкрито

З моїх очей незнать куди прогнati,

Аби схотів свою явити волю,

Та ба, не випада: у нас є друзі,

Мені й йому однаково близькій.

Не хочу їх прихильности теряти,

А ще мені й оплакувати треба

Того, кого я сам вжену у землю.

Оттим то й я шукаю в вас підмоги,

Щоб од людських очей закрити справу

Задля всіляких вагівних резонів.

Другий убійця.

Готові ми, королю, все зробити,

Що нам повелите.

Перший убійця.

Хоть би й душою...

Макбет.

Ваш дух просвічує крізь ваші лиця.

Не більш як за годину я скажу вам,

Де залягти на них, призначу й время,

Саму й хвилину. Бо сієї ночі

Се мусить статись, і не вельми близько

Від моего замку. Тілько памятайте,

Що при сьому я хочу бути чистим.
З ним... та глядіть, нічого не зоставте
Не доробивши, в чистоту кінчайте...
З ним Фліанс, син його в дорозі буде.
Спровадить сина так мені потрібно,
Як і отця. Нехай його спіткає
Судьба сїї чорної години.
Надумайтесь між себе. Зараз вийду.

О би два у бійці.

Ми й так уже надумались, королю.

Макбет.

Я хутко вас кликну; заждіте в замку.
(Виходять убійці).

Кінець. Ну, Банко, коли ти шукаеш
На небі місця, то знайдеш сьогодні. (Виходить).

Сцена друга.

Там же. Друга съвітлиця.

Ввіходять леді Макбет та слуга.

Леді Макбет.

Чи Банко вже од'їхав з двору?

Слуга.

Од'їхав, ясна пані, та приїде
Сюди знов на ніч.

Леді Макбет.

Скажеш королеві,

Що я жду вільної в його мінuty
На кілька слів.

Слуга.

Скажу, ласкава пані. (Виходить).

Леді Макбет.

Нічого ми, нічого не придбали,
А не придбавши надбане втеряли.

Макбет.

Певнійше бути тим, що зопсували,
Бо радошів безпечних не дознали. —
(Ввіходить Макбет).

Ну, що, мій пане? Ти все самотою?
Про що в товариші приймаєш чорну мрію?
Про що перевертаєш думку, що повинна-б
І вмерти з тим, що думає про нього?
Шкода гадати, чого вже не вернути.
Що сталось, сталось.

Макбет.

Ми лише розбили
Гадюку, а не вбили, і зростеться
Вона, і буде знов сама собою.
А наша бідна злість знай стережеться
Гадючого давнішнього кусання.
Ні, лучче розпадись вещей основа,
Съвіти обидва внівець обернітесь,
Ніж істи нам свій хліб у вічнім страсі
І спати в муках од сих снів страшених,
Що нами повсякнічно трусять! Лучче
Нам бути з мертвим, що для цього місця
Послали ми на спочиваннє в землю,
Ніж в ненастальному лежать екстазі
Тортур душевних. От — Дункан в могилі.
Після трясучої горячки жизні
Він любо спить. Своє найгірше діло
Вчинила зрада: не торкнеться більше
Ні стала його, ні яд, ні злість домова,
Ні чужоземне військо, ані що на съвіті.

Леді Макбет.

Та годі-ж бо, мій любий пане, годі!
Розгладь свої морщини, будь веселий
І привітний серед гостей сьогодні.

Макбет.

Я буду, серце; будь же й ти весела,
І все про Банка згадуй і очима

І язиком являй йому шанобу.
Ще поки не вбезпечились, ми мусим
Купати сан свій у потоках лести,
Робить масками серця наші лица,
Таїть, яке воно в нас.

Леді Макбет.

Годі!, годі!

Макбет.

В душі у мене повно скорпіонів,
Моя кохана. Банко й Фліанс живі.

Леді Макбет.

Та в них не вічна копія з природи.

Макбет.

Се ще одрада, що й вони не вічні.
То радуй ся-ж: перш ніж кажан скінчає
Своє літання монастирів, перше,
Ніж по призову чорної Гекати
Продзвонить жорстокрилий жук дрімотню
Годину позіхаючої ночі,
Страшеннє діло станеть ся.

Леді Макбет.

Як-ж се?

Макбет.

Будь неповинна знанием, серденятко,
Поки похвалиш діло. Наступай же,
Ніч осліпляюча, та позавязуй
Жалібникови дневи ніжні очі!
Кріавою, незримою рукою
Перечеркни й порви велику вмову,
Ту, що мене зробила блідoliцим.
Съвіт примеркає і ворона лине
До повного грачами гаю.
Дневнé створіннe хнюпить ся й дрімає,
Агенти-ж ночі чорної на здобич
Встають... Тебе мої дивують речі,
Та не турбуйсь про се! Що почало ся

Лихим, лихим і потужніти мусить.
Прошу-ж тебе, іди зо мною. (Виходять).

Сцена третя.

Парк поблизу палати.

Ввіходять три убійці³¹⁾.

Первий убійця.

Та хто-ж тобі велів зійтись із нами?

Третій убійця.

Макбет.

Другий убійця.

Тут нам нема чого сумнитись.

Він знає все, що нам чинити треба,
Як нам наказано.

Первий убійця.

Ну, будь із нами.

На заході ще смужки дня сьвітліють.
Хто запізнивсь, тепер підгорячає
Коня, щоб до корчмі добігти в пору.
Наближується й той, кого чатуєм.

Третій убійця.

Чи чуєте? се коні.

Банко (за сценою).

А подайте

Нам сьвітла, гов!

Другий убійця.

Се він і єсть; а інші,
Що занотовано ждать на вечерю,
Уже на замку.

Первий убійця.

Коні повернули

Ще з милю, та він тут звичайно,
Як і всі інші, під самі ворота
Прямує пішки.

Ввіходять Банко та Фліянс із смолоскипом.

Другий убійця.

Гей, давайте съвітла!

Третій убійця.

Се він.

Перший убійця.

Гледи-ж!

Банко.

В ночі ще йтиме дощ.

Перший убійця.

Нехай ушкварить.

(Нападають на Банка).

Банко.

О зрадо! Утікай, втікай, Фліянсе!...

Ти ще помстиш ся... О, ти, рабе! (Фліянс утікає).

Третій убійця.

Хто съвітло погасив?

Перший убійця.

Хиба не треба?

Третій убійця.

Тут лише один лежить, а син утік ..

Другий убійця.

Ну, ми втеряли більшу половину

Своєї справи! Ex!

Перший убійця.

Ходімо

Та сповістімо, скілько ми зробили. (Виходять).

Сцена четверта.

Съвітлиця на замку.

Наготовлений бенкет. Ввіходять Макбет, леді Макбет, Розе, Ленокс, льорди і прибічники.

Макбет.

Ви знаєте свої чини, сїдайте!

І первого й останнього вітаєм
Сердечно.

Лъорди.

Дякуємо вам, королю.

Макбет.

Самі ми сядем серед товариства,
Смиренним гостем будемо між вами;
А господиня наша на покуті,
Та щоб нас привітала в щасне времяя.

Леді Макбет.

Витай всіх наших друзів, мій королю:
Бо серцем я вже всіх іх привітала.

Ввіходить перший убійця в двері.

Макбет.

Дивись, вони віддачують сердечно. —
З обох кінців стола кругом обсіли,
Я посеред сідаю. Веселігесь. (Наближуєсь до дверей).
В тебе лице в крові.

Убійця.

То се кров Банка.

Макбет.

І лучча на тобі, нїж в нім. Спроваджен?

Убійця.

Я перерізав йому горло, царю.

Макбет.

Найлуччий ти з головорізів; тілько
І той незгірший, хто вслужив Фліянсу.
Коли се ти, нема тобі і рівні.

Убійця.

Всемилостивий царю-государю,
Фліянс утік.

Макбет (стиха).

То знов вертається моя недуга!
Ато-б я був твердий як мармур,
Я був би нерушимий мов та скеля,
І обіймав усе, як вольний воздух.

Тепер же я в тісноті, у затворі
І скований сумнівами, страхами.
А Банко-ж певний?

У бійця.

Мій добрій царю, у канаву вкинув.
Ран з двадцять рубаних у нього буде
На голові, а кожна з них смертельна.
Лежить в канаві.

Макбет.

Ну за се спасибі. (Стиха).

Лежить стара гадюка, а маленьке
Гадюченя втекло, і тілько з часом
Отрути набереть ся: а тепер беззубе.
Іди, а завтра знов мені розкажеш. (Виход. убійця).

Леді Макбет.

Мій царствений владико, ми не маєм
Од вас веселости. Пир нам ні на що,
Коли привітом щирим не приправлен.
Бенкетувати, се есть частувати.
Найлучче чоловіку єсть ся дома,
А між людьми звичайність нам приемна.
Без неї їжа не смачна.

Макбет.

Ти любо

Мені нагадуєш... Ну, на здоровле-ж
Нехай гостям трапеза наша буде!

Ленокс.

Благовілте сісти, мій королю.

Дух Банка ввіходить і сідає на Макбетовім місці.

Макбет.

Коли-б наш Банко був тепер між нами,
Зібраав ся-б тут весь цвіт землі моєї.
Та лучче дорікати йому недбалством,
Ніж думати, що йому пригода сталає.

Россе.

Його обіцянку, королю мій, плямує

Його та неприсутність. Ущасливте-ж,
Королю, нас бесідою свою.

Макбет.

Так повно-ж за столом.

Ленокс.

Ось ваше місце.

Макбет.

Де?

Ленокс.

Ось, добрий мій королю. Що се з вами?

Макбет.

Хто з вас зробив се?

Льордн.

Що, мій добрий царю?

Макбет.

Ні, не кажи, що се моя робота.

Твоїм крівавим волосом на мене

Так не тряси!

Россе.

Панове, встаньмо!

Його величеству чогось недобре.

Леді Макбет.

Сидіте, добрі друзі. Так з ним часто...

І за-молоду так із ним бувало.

Я вас прошу, не покидайте місця.

Припадок на хвилину, й не змигнеть ся,

Як мисль; він в мене здужатиме зараз.

Коли на нього будете вважати,

Розсердите й продовжите стражданне.

Годуйтесь, і на нього се дивітесь. —

Чи ти мужчина?

Макбет.

О, та ще й хоробрй,

Що зможе съміло і на те дивитись,

Від чого побліднів бы й сам нечистий.

Леді Макбет.

О нісентниця! Та се ж картина
Твого страху, та й годі; се воздушний
Кинжал, що ти казав, ніб' до Дункана
Тебе він вів. Сі ляки та жахання —
Обманщики справдешнім страхам, личать
Жіночим басням в запічку зимою,
Котрі оправдує стара бабуся.
Сором ся! Що тобі так вид змінило?
Як все вже зроблено, ти задивив ся
На дзиглик тілько.

Макбет.

Глянь сюди, будь ласко!

Дивись! гляди! ось! ось! Ну, що ти скажеш?
Що-ж я тут? А коли кивати можеш,
То й говори. Коли вже кладовища
Вертати мусять тих, що ми ховаем,
То нам гробами яструбів утроби
Служити будуть. (Виходить дух).

Леді Макбет.

Зовсім не мужчина!

У безумі!

Макбет.

Коли я тут стою,
То бачив я його.

Леді Макбет.

О фі! сором ся!

Макбет.

Кров проливали й перше, в давні давна,
Як ще статут гуманний не очистив
Суспільності, і страшно навіть слухать,
Які тоді чинили ся убійства.
Та як розвалять черепа бувало,
То чоловік і вмре, тим і скінчилось.
Тепер же знов тобі убитий встане,
Дарма, що двацять ран смертельних буде

На голові у нього, і не пустить
Тебе на місце. Се мені дивнійше,
Ніж оттаке убійство.

Леді Макбет.

Мій достойний пане,
Без вас скучають благородні друзі.

Макбет.

А я й забув. Мої достойні друзі,
Ви не дивуйте ся. Чудна се в мене
Недуга-болість, та вона вічного
Тим, хто привик до мене. Випем перше
Всім на приятельство і на здоровле,
Тоді вже й сяду. Гей, вина! повнійше!
Пю на веселість усьому столови!
Нехай легенько й Банкови ікнеть ся,
Коханому неприсутньому другу!
Коли-б то він тут був! Пю на здоровле
Всім і йому! Усім всього, панове!

Льорд.

І служби наші і відповіданнє! (Вертається дух).

Макбет.

Іщезни, зникни із очей у мене!
Нехай тебе земля сковає! В тебе
В кістках нема вже мізку; кров у тебе
Холодна, і в очах погасло съвітло,
Що вирячив на мене.

Леді Макбет.

Добрі пери,

Гадайте ви про се, як про звичайний
Припадок: бо воно й не є що інше,
Та що псує веселу нам годину.

Макбет.

Що съміє чоловік, а все те съмію.
Іди рикаючим ведмедем руським,
Чи носорогом, чи гирканським тигром³²⁾,
Прийми на себе який хочеш образ,

Аби не сей, — і жилка не струснеть ся.
Або знов оживи і съмій поклакать
Мене мечем з собою у пустиню:
Коли я затрушуся, ти маеш право
Сказатъ, що я дївчача кукла. Геть
Від мене, тінь страшенну! Геть омано
Безтільна, геть! (Дух зникає).

Ну, так: тепер як щезло,
Я муж ізнов. Сидіть, сидіть, будь ласко!

Леді Макбет.

Ти відогнав веселість, зопсуває нам
Приємний гурт розстроєм дивовижним.

Макбет.

Та як же можна, щоб такій речі
Перелітали в нас мов літая хмарка,
Та й не зумляли нас? Ви і таке ще
Зо мною зробите, що я всумую ся
І в тій трівозі навіть, що я чую,
Як поміркую, що такі видіння
Ви бачите, і щоки червоють
У вас природним цвітом, — як у мене
Поблідли від страху.

Россе.

Які видіння,

Королю мій?

Леді Макбет.

Не говоріть, будь ласко.
Йому все гірш та гірше, і питання
Його дратують. А з тим на добраніч.
Не гайтесь за порядком ваших ходів,
Ідіте всі.

Ленокс.

Добраніч, і щоб лучче
Його величеству здоровле послужило.

Леді Макбет.

Усім сердечне на добранич!

(Виходять усі опріч Макбета та леді Макбет)

Макбет.

Се требує крові. Не дармо кажуть:
Кров требує крові. Камінне часом
Здвигалось і дереве говорило.
Розумна знахореві звязь природи
Через сорок, ворон і галок
Виявлювала тайного убійцю.
Чи пізна ніч уже?

Леді Макбет.

Вже почвнає

Бороти ся із ранком, хто поборе.

Макбет.

Як се тобі здаєть ся, що не хоче
Макдоф явити нам свою особу,
Хоть ми йому сурово повеліли?

Леді Макбет.

А ти, мій пане, посылав до нього?

Макбет.

Ні, тільки чув, та думаю й послати.
Нема ні одного між ними, в кого-б
Я не держав слуги в дому на грошах³³).
На завтра хочу рано в ранці їхать
До віщих сестер, щоб сказали більше.
Бо я тепер налагодив ся знати
Найгіршим робом, що лише найгірше.
Для себе я не подивлюсь ні на що.
Я так уже убрив у кров, що мушу
Бристи ще глибше: бо мені й вертатись
І перейти однако буде трудно.
Чудне у мене в голові вертить ся
І рветь ся в руку. Треба поробити,
Поки всього собі не зважу добре.

Леді Макбет.

Тобі не достає приправи жизні,
Сну.

Макбет.

Так, ходімо спати! Се химерне
Мученне в мене тілько з непривички.
Ми дітвора ще у таких учинках. (Виходять).

Сцена п'ята.

Чагарняк.

Грім. Увіходять три відьми, на зустріч Геката.

Перва відьма.

Що се, Гекато? ти чогось лютуєш?

Геката.

Іще-б мені на вас не лютувати,
Яги безстидні, злюки біснуваті!
Як съміли ви з Макбетом торгувати,
Загадками на вбійство підмовляти?
А я між вас найстарша чарівниця,
До всього злого перва привідниця³⁴),
Од вас нічого й досі не чувала
І вам ладу в відьомстві не давала!
А гірш усього, що ви працювали
Задля скаженої, лихої твари,
Що, як і всі вони, про вас не дбає,
Одну свою користь на думці має.
Поправмо-ж се. Я завтра рано з вами
Зустрітись мушу в Ахеронській ямі³⁵).
Свою будущину він хоче знати,
І прийде там про неї нас питати.
То наготовіте всії свої товари,
Зїлля, посуду і закляття й чари.
Я-ж на всю ніч лечу, щоб роздобути
Страшенної, судьбової отрути.

На розі в місяця згустилась в каплю ;
Я в воздухі її спіймати втраплю.
Перегоню її магічним знаннем,
І викличу духів тим заклинаннем,
Що ум йому на віки затуманять,
І мріями в безодню зол заманять.
Острогами він шпоритиме долю,
Про смерть забуде, дасть надіям волю ;
А люде сим себе найбільше гублять,
Що певністю розсудок свій голублять.
(Музика та съпіванне за сценою : „Ой іди-ж бо, ой іди“ і т. д.³⁶)
Чи чуєте ? до мене се співають.
Мене се так, мене се викликають.
Чортя мале на тумані несеть ся,
І жде мене у хмарі, не діждеть ся. (Виходить).
Перва відьма.
Боржій ! вона назад знов буде скоро. (Виходять).

Сцена шоста.

Форрес. На замку.

Ввіходять Ленокс і другий льорд.

Ленокс.

Мої слова вам тілько натякнули,
А ви собі як знаєте толкуйте.
Кажу одно : багато тут чудного.
Макбет журив ся дуже по Дункані...
А вже-ж : бо він умер. Хоробрий Банко
Не рано вельми їхав, і сказати,
Аби схотіли, можете, що Фліанс
Його убив і втік. Не їзди пізно !
Хто не подумає, як по звірячи
Макомови та Дональбену вбити
Ласкавого отця ? Прокляте діло !
І як воно уразило Макбета !
Хиба-ж він зараз, у гніву съятому

Не заколов обох тих винуватих,
Як ще вони були рабами пяноства,
Невольниками сну? Се ж благородно!
Та ще й благорозумно на придачу,
Бо всяке-б шире серце роз'ярилось,
Почувши, як вони іще й перечать.
Огсе-ж усе впорядкував він добре.
І я так думаю, що чопади ся
В його лабети і сини Дункана --
Чого Господь не допустив -- то знали-б,
Як батька убивати; да і Фліянс...
Ну, та мовчімо! За широкі речі
Та що не був на бенкеті в тирана,
Я чув, Макдоф живе вже у неласці.
А де, добродію, тепер він дів ся?

Лърд.

Дунканів син, в котрого харцизяка
Одняв його насліддє, пробуває
В Британського съятого Едуарда³⁷.
Король прийняв його так милостиво,
Що і лиха фортуна не вмешила
Йому високої шаноби й чести.
Туди побіг Макдоф царя благати,
Чи не підняв би він Нортумберлянда
З Сівардом воїном йому на поміч³⁸),
Щоб з ними та ще з Тим, хто понад нами,
З своїм благословеннем нам вернути
Трапезам нашим хліб, почам спочивок,
Щоб од ножів крівавих слобонити
Нам бенкети й пири, і щоб по правді
Служити і за службу мати шану.
Всього цього тепер бажаєм пильно.
І чутка ся злякала так Макбета,
Що він готується до оборони.

Ленокс.

А посылав він до Макдофа?

Лъорд.

Певно.

А той відрізав просто: „Не поїду“.
Посол з досади повернув від него
І пробурчав: „Трівай, пора настане,
Що калятимеш ся в такім відказї“.

Ленокс.

Навчить його се лучче стерегти ся,
Держатись так далеко, як зуміє.
Коли-б його котрий ангел Божий
Попередив до короля з вістями!
Щоб наша бідолашная країна
Вернулась із під рук проклятих скорше!³⁹⁾

Лъорд.

Я молитви мої із ним послав би. (Виходять).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Печера. По середині парус казан.

Грім. Увіходять три відьми.

Перва відьма.

Тричі кіт перістий нявкнув.

Друга відьма.

Тричі й раз їжак хурявкнув.

Третя відьма.

Гарпії⁴⁰⁾ кричать: „Пора вже!“

Перва відьма.

Ну, круг казана ходімо,

Черево йому труїмо.

Жабо, під холодним камнем

Трицять день із днем ти спала

Та отруту все збирала:

Перва в казані вари ся!

Усії.

Ой не жалуймо роботи

Задля смутку, для турботи!

А ти огню розгоряй ся,

Ти казане розкипляй ся!

Друга відьма.

Із багна гадюче мясо

В казані кипи, вари ся.
Око саламандри, лапка жаби,
Шерсть із кажана, язык собачий,
Вилочки в єхидни з рота,
Червяка жало сліпого,
Булькотіть, поревертайтесь
І в турботу обертайтесь !

Усі.

Ой не жалуйте роботи
Задля смутку, для турботи !
А ти огню розгоряй ся,
Ти казане розкипляй ся !

Третя відьма.

Із дракона лускотине,
Вовчий зуб, відьомські мощі,
Тельбух чудища морського
Та болиголова корінь,
Що у темряві копали,
Жидова лиха печінка
Та козляча жовч гіркая,
Листє івове, що рвали,
Як ясний мінів ся місяць,
Турків ніс, татарські губи,
Пучка від дитинки шлюхи,
Що в канаві породила,
Породивши задушила :
Від сього всього згустіє
Наш узвар і набубніє.
Казана-ж ми доповнімо,
З тигра кишку туди вкиньмо.

Усі.

Ой не жалуйте роботи
Задля смутку, для турботи !
А ти огню розгоряй ся,
Ти казане розкипляй ся !

Друга відьма.

Тепер кровю обіязни
Наш казан прохолодімо,
Чарн добрими зробімо.

Ввіходить Геката.

Геката.

Ог за се я похваляю,
Нагороду обіцяю.

Тепер над казаном съпіваймо,
Феями, Ельфами⁴¹⁾ кружляймо,
І чаруванне докінчаймо !

[Музика і спів: „Чорні духи“ і т. д.⁴²⁾]

Друга відьма.

Чогось сверблять пучки великі в мене :
Сюди прямує щось до нас мерзене.
Відомкімо, відчинімо,
Хто-б не був се, упустімо !

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Що ви, таємні, чорні, полуношні
Яги тут робите ?

Усі.

Неізреченне.

Макбет.

Я заклинаю вас відьомством вашим,
Де-б ви нї вчили ся, відповідайте !
Хоть би ви порозвязували вітри,
Нехай вони против церков воюють ;
Хоть би кипучі хвилі потопили,
Пожерли, поковтали мореходство :
Хоть би повилягало спіле жито,
І вітром дерево повивертало ;
Хоть би на голови свої сторожі
Попадали й порозсипались замки ;
Хоть би царські палати й піраміди
Аж до основ своїх скилили чола ;

Хоть би скарбівня живота природи
Розсипалась уся і розтекла ся, —
Що занедужала й сама-б руїна:
Відказуйте мені на запитаннє!

Перва відьма.

Кажи.

Друга відьма.

Питай.

Третя відьма.

Відказувати будем.

Перва відьма.

Скажи, чи нам самим відповідати,
Чи хочеш чути се від наших старших?

Макбет.

Повикликайте їх, нехай я бачу.

Перва відьма.

Лиймо кров свинї, що ззіла
Девятеро поросяток;
Жир, що з шибениці капав,
Як повішено харциза,
Лиймо в полумя!

Усі.

Являйтесь!

Велет, чи малий, не гайтесь!

Грім. Перве видмо: голова в шоломі.

Макбет.

Скажи мені, недовідома сило...

Перва відьма.

Воно твою вже думку знає. Слухай
Його слова, сам не кажи нічого.

Перве видмо.

Макбет! Макбет! остерігайсь Макдофа,
Остерігай ся Файфського ти тана⁴³).

Пусти мене, доволі! (Западає в землю).

Макбет.

Хто-б ти ні був, за добру осторогу

Я дякую тобі. Ти до живої
Струни у моого страху доторкнув ся.
Скажи-ж іще одно словечко.

Перва відьма.

Воно не любить, щоб повелівали.
Ось друге потужнійше.

Грім. Друге видмо: кріава дитина.

Друге видмо.

Макбет! Макбет! Макбете!

Макбет.

Коли-б ушай було у мене троє,
Я слухав би всіма трома ушима.

Друге видмо.

Бувай кріавий, съміливий, рішучий,
З людської перемоги насьміхай ся:
Бо з тих ніхто тебе не одоліє,
Хто, як усі, од женини родив ся⁴⁴⁾.

(Западає в землю).

Макбет.

Ну, то живи-ж, Макдофе! Я боятись
Тебе не мушу. Ні бо! я подвою
Безпечность. Я візьму собі заруку
У долі, щоб і блідосерду-страху
Брехні завдать, та й спать собі під громом.

Грім. Третє видмо: дитина в короні, з деревом у руці.
Що се таке встає, мов починаннє
Царів, і на чолі своїому немовлячім
Знак царственої висоти вже носить?

Усі.

Не говори до нього, тілько слухай.

Третє видмо.

Будь гордим левом і на те байдужним,
Хто ремствує на тебе, нарікає,
Чи на тебе змовляєть ся. До віку
Ніхто Макбета з них не одоліє,
Хиба-б Бірнамський гай на нього-б рушив
До Донзінанських мурів⁴⁵⁾. (Западає в землю).

Макбет.

Ну, ніколи

Сього не буде. Хто-б то гай примусив?
Хто повелів би дереву корінне
З землі ціпушої повиривати?
Пророкуваннє любе! добре! Не вставай же,
Бунтлива голово, аж поки встане
Бірнамський гай на мене. Наш високий
Макбет королюватиме аж поти,
Поки заплатить довг природі й часу.
Та ще мое жадає серце знати
Одно: скажіть мені, коли вам можна
Сказати стілько: чи плід Банка буде
В сїм царстві царювати?

Усі.

Не старай ся

Знати більше.

Макбет.

Ні, я хочу знати.

Відмовите, — проклятте вам на віки!

Скажіть: чого казан... А! що се грає? (Гобої).

Перва відьма.

Явітесь!

Друга відьма.

Явітесь!

Третя відьма.

Явітесь!

Усі.

Очам явітесь, серце розривайте,
І геть звідсіль тінями познайайте!

Являється девять королів. Останній з зеркалом у руці.
За ним іде Банко⁴⁶⁾.

Макбет.

Ти надто на дух Банка схожий: щезни!
Мені твоя корона палить очі...
І в тебе, в другого, таке волоссе,

Як в первого, і золотий начілок...
І третій в первого... Відьми паскудні!
Про що мені показуєте се ви?...
Четвертий?... Повилазьте очі!... Що се?
Невже вона простягнеть ся і справді,
Ся лінія, аж поки розпадеть ся
Вселенна?... Ще?... І семий?... Ні, не хочу,
Не хочу більше бачити... І осьмий
Являється ся, ще з зеркалом, в котрому
Показує мені ще много інших.
І бачу, деякі подвійні берла,
Потрійні скіпетри несуть...⁴⁷⁾ У, страшно!
Тепер я бачу, се-ж воно і правда:
Бо закрівалений до мене Банко
Съміється і показує: мої се!
Як! то се ось воно як?

Перва відьма.

Так і буде.

Чого-ж Макбет стойть, мов тороплений?
Потішмо, сестри, дух його смущений:
Покажемо йому свої утіхи.
Нехай співає в чарах воздух тихий,
А ми танець свій древній протанцюмо,
І короля великого вшануймо.
(Музика. Відьми танцюють, а потім зникають із Гекатою).

Макбет.

Де-ж се вони поділися? познікали?
Нехай же сю злотворную годину
В календарях прошищуть, як прокляту! —
Ввіходьте ви, знадвору!

Евіходить Ленокс.

Ленокс.

Що вам, царю,

Угодно?

Макбет.

Бачили ви віщих сестер?

Ленокс.

Ні, мій королю.

Макбет.

Не пройшли повз вас?

Ленокс.

Ні, мій королю, ані же нічого.

Макбет.

Нехай заразою сей воздух стане,
Що понеслись вони на нім, помчались!
Будь проклят кожен, хто їм пійме віри!...
Я чув тут кіньське тупотінне. Хто се
Прибув?

Ленокс.

Приїхало гонців із троє
І привезли вам слово про Макдофа,
Що втік у Англію.

Макбет.

У Англію?

Ленокс.

Так, милостивий мій королю.

Макбет (стиха).

Время,

Ти попереджуєш мої страшенні
Діла. Легкої думки не спіймати,
Коли не йде учинок з нею поруч.
Від сеї хвилі кождий первенець
Мойого серця буде первенцем
Руки моєї. І щоб зараз думку
Ввінчати ділом, я зроблю, що здумав:
Я нападом візьму Макдофів замок,
І опаную Файф, і постиняю
Його жену, дітей і всіх нещасних,
Що йдуть в його роду слідом за ним.
Ні, годі похвалятись по дурному!
Зроблю, поки ще не прочахла думка.

Лиш без вагання! Де-ж там ті панове?
Ведідь вістовиків до мене зараз. (Виходять).

Сцена друга.

Файф. Съвітлиця на Макдофовім замку.
Ввіходять леді Макдоф, її син і Россе⁴⁸).

Леді Макдоф.

Що-ж він зробив, що мусів утікати?
Россе.

Терпіння, пані!

Леді Макдоф.

Він не мав терпіння.

Його утека з краю, се безумство.
Коли учинки наші не зрадливі,
То зраду робить наше страхопудство.
Россе.

Ви ще не знаєте, чи страхопудство,
Чи може був тут розум.

Леді Макдоф.

Розум!

Покинути жону, лишити діток,
Домівку і титули на крайній,
Звідкіль йому прийшлось утеком бігти...
Ні, він не любить нас, не має серця!
Бо і найменша пташка, корольчик,
І та з своюю за діток воює
В своїм гніздечку. Все віддати страху
І для любви нічого не лишити...
Який тут розум, що його втіканне
Біжть против розсудку?

Россе.

Ні, кохана

Моя кузинонько! прошу, вгамуй ся.
Твій муж і благородний і розумний,
Розсудливий, він лучче всіх нас знає,
Чого пора від нього вимагає.
Не сьмію більш сказати. Та мабуть же

Прийшло жорстоке время, що не знавши
За що й про що, ми зрадниками стали;
Що нас лякає всяка поголоска,
Самі-ж не знаємо, чого нам страшно,
І мов на бурнім морі нас метає,
Мов дика хвиля хвилю поганяє.
Прощайте; буду знов тут незабаром.
Діла зупинять ся дійшовши краю,
Або на давній лад ізнов повернуть. —
Благословенне на тебе, дитино!

Леді Макдоф.

Хоть жив отець, а він уже сирітка.

Россе.

Я був би дурень, як би тут лишив ся:
Мені біда і вам було-б нещастє.
Прощайте-ж. (Виходить).

Леді Макдоф.

Так, козаче, вмер твій тато.
Що ти тепер? як житимеш на сьвіті?

Син.

Так, мамо, як пташки.

Леді Макдоф.

Як! червячками

Та мушками?

Син.

Ні, тим що попадеть ся.
Так роблять і вони.

Леді Макдоф.

О бідна пташко!

Ти не боїш ся ні сильця, ні клею,
Ні западні, ні сітки?

Син.

Чого-ж боятись, мамо? Не для бідних
Пташат їх ставлять; да і мій же тато
Не вмер іще, хоч що-б ти і зворила.

Леді Макдоф.

Ні, вмер. Де ти собі здобудеш тата?

Син.

Ні, ти собі де чоловіка візьмеш?

Леді Макдоф.

Я їх куплю хоті двацять на базарі.

Син.

То се ти купиш їх, щоб знов продати?

Леді Макдоф.

Розумно кажеш, синку, та ще й надто

Розумно по своїм літам.

Син. Чи мій тато був зрадник, мамо?

Леді Макдоф. Був.

Син. А що таке зрадник?

Леді Макдоф. Те, що як хто клянеться та й обманить.

Син. І всі ті зрадники, що так роблять?

Леді Макдоф. Кожен, хто так робить, буде зрадник, і його мусять завісити.

Син. Чи всіх же вішають, хто клянеться та й обманить?

Леді Макдоф. Кожного.

Син. Хто ж їх мусить вішати?

Леді Макдоф. Хто? Чесні люди.

Син. То обманщики, що клянуться, — дурні: бо на сьвіті стілько обманщиків, котрі клянуться, що здоліли-б побити та й повішати чесних людей.

Леді Макдоф. Храни тебе Господь бідна малпічко! Ну, де-ж ти здобудеш тата?

Син. Коли-б він умер, ти по ньому пла-кала-б; а коли не плачеш, то се добрий знак, що в мене скоро буде тато.

Леді Макдоф. Бідний лепетунчик, як ти розбалакав ся!

Ввіходить посланець.

Посланець.

Благослови вас Бог, прекрасна пані !

Я вам незнаний, та вас добре знаю,

Яка статечна ви в своїй повазі.

На вас біда, я чую, настуває.

Коли-б людини простої ви ради

Послухали, то тут би не зістались.

Втікайте звідсі з дітками своїми !

Мені й се гірко, що вас так лякаю,

А що-ж, як вам лихе що заподіють ?

Се буде зъвірство, і воно вже близько

До вашої особи... Сохрани вас

Небесна сила!... Гаятись не съмію. (Виходить).

Леді Макдоф.

Куди мені втікати ? Я нікому

Зла не зробила. Тілько-ж добре знаю,

Де я живу : на съвіті на земному.

Тут часто за лихий учинок хвалять,

А добре діло звать дурним, поганим.

То що мені поможе, як скажу їм,

Боронючись по женськи, що нікому

Не заподіяла нічого злого ?

Ввіходять убійці⁴⁹⁾.

Що се за лиця ?

Первий убійця.

Де твій муж ?

Леді Макдоф.

Надіюсь,

Що не в такім ледачім місці, де-б міг

Його знайти такий як ти.

Первий убійця.

Він зрадник.

Син.

Ти брешеш, ледарю кудлатий, невмивако !

Первий убійця

Ах, ти ціпля зрадливої породи! (Пронизує його).
Син.

Він, мамо, вбив мене! Втікай скоріше! (Умирає).
(Вибігає леді Макдоф, кричучи „Розбій“! Убійці нагонцем
за нею)

Сцена третя.

Англія. Перед королівськими палатами.

Ввіходять Маком і Макдоф⁵⁰).

Маком.

Знайдім собі який куточек тихий,
Та виплачено з серця слози.

Макдоф.

Лучче

Візьмімось за мечі за смертоносні
Та воїнами добрими устаньмо
За наше звалене додолу право.
Що новий ранок, нові вдови плачуть,
І нові сироти голосять, нові
Печалі бують в небесний склеп, аж стогне,
Мов озивається словами й чує
З Шотляндією горе.

Маком.

Я сумую

Про те, чому йму віри, а йму віри
Тому, що знаю, і що маю силу
Поправити, поправлю скоро побору
Знайду на те і другів. Може й правда
Те, що ви кажете. Тиран отой,
Що вже й імя його яzik нам палить,
Колись у вас був чесним чоловіком,
І ви його любили, тай і досі
Він вас не зачепив. Я молодий ще,
Та все таки через мене що небудь

Заслужите у нього, та й годить ся
Оддать ягня слабе, невинне, бідне,
Щоб лютого угамувати бога.

Макдоф.

Я не зрадливий.

Маком.

Та Макбет зрадливий.

І добродітельна природа може
Перед могутністю царя подать ся.
Та не во гнів се вам: які вдались ви,
Я не зміню вас мислями моїми.
Сияють вічно ангели, хоть впав з них
Найосяянійший; і хоть би все злоє
Носило чистий образ благодаті,
То благодать лишилась би благою.

Макдоф.

Втеряв же я свої надії!

Маком.

Може

Там саме, де я сумніви свої
Знайшов. Бо як же, нагло так погнались
Від жінки і дітей, всього дорожших
І наймилійших узників любови,
Що й не прощались навіть? Вибачайте!
Се недовірство так говорить з мене
Не вам у нечесть, лиш собі в обачність.
Ви може чисті й щирі, хоч би що я
Про вас і думав.

Макдоф.

Так підплівай же кровю, бідний краю!
Тиранніє велика, закладай
Міцні основини, бо благородство
Тебе гнуздатъ не съміє. Ти-ж бідарю
Гнись у ярмі! Твій правий пан бойтъ ся.
Прощай же, князю! Анї за всю землю,
Котрутиран загріб у загребущі,

І за скарби Востока у придачу,
Я-б не схотів таким ледащом бути,
Яким тобі здаєсь.

Маком.

Не ображайтесь!

Я-ж не до разу вам недовіряю.
Я вірю, край наш стогне під ярмом,
Рида, ллє кров і кождий новий день
Новії рани завдає. Я певен,
Що много рук зірвесь за моє право.
Ось милостивий Аглицький на поміч
Дає мені хоробрих кілька тисяч;
Та що з того? Хоть навіть наступлю
На голову тирану, чи на меч
Її здійму, то бідний край дознає
Ще більше злигоднів, ніж знав їх доси,
Ще більше мучитиметься і гірше
Через того, хто візьме гору.

Макдоф.

Хто-ж се?

Маком.

Я тут себе самого розумію.
Я знаю, зароди всіх злих забагань
Зашеплено в мойому тілі з роду;
Як розівнюються, то Макбет ваш чорний
Мов сніг вам здасться ся білим, і нещасний
Ваш край його вважатиме ягнятком
Рівняючи його мої злочинства.

Макдоф.

У всіх страшених легіонах пекла
Не знайдеться такий проклятий дявол,
Щоб перейшов Макбета.

Маком.

Ну, я знаю,
Він кровожадний, ласий, скнарий, ниций,
Завзятий, злющий і смердить усяким

Гріхом, якому є названнє; тілько-ж
В моїй ласоті дна не досягнути.
Не сповнять похотей моїх безоднї
Жінки і дочки ваші, жони й діви.
Моя жага прорве усі запори,
Які-б мою впиняли самоволю.
Нехай-же лучче вже Макбет царює.

Макдоф

Жага безмірна, се також тиранство,
Що вже нераз без часу всиротило
Щасливий трон, царів згубило многих.
Ну, та не бійсь те що твоє прийняти.
Ти вдоволятись можеш потай миру,
Та ще себе й холодним удавати.
А в нас охочих дам на се доволі.
Хоч би й який сей коршак був у тебе,
Не пожере усіх, що будуть раді
Оддать себе величеству, як тілько
Воно на них спогляне.

Маком.

З сим укупі

В моїй лихій і ледарській удачі
Така ненаситна росте ще скнарість,
Що будь я королем, я-б перерізав
Усіх дворян за їх одні маєтки:
Один давай клейноти, другий замок,
І що надбав би, те немов приправа,
Мене-б робило й надто ще голодним, —
Що я кував би беззаконні кривди
Против людей і добрих і честивих,
І за богацтво їх зганяв би з сьвіта.

Макдоф.

Ся скнарість унідряєть ся вже глибше,
Шкодлившим розпускаєть ся коріннем,
Ніж пал, що з літом жизні проминає.
Вона в нас на царів мечем бувала.

Та ще не бійсь: Шотляндия богата
Зуміє вдоволити твое жаданнє
Одним твоїм добром. Се все ще можна
Знести, де чесність має перевагу.

Маком.

Коли-ж бо чесності не має в мене!
Бо правосуддя, правди, воздержання,
Статочности, добра і милосердя,
Побожности, любови і терпіння,
Хоробрости і твердости не маю
Я й сліду навіть. Замісь того в мене
Усяких злочинів кубло богате.
Коли-б я силу мав, повиливав би
У пекло молоко солодке згоди,
Заколотив би миром по вселенній,
Порвав би всяке на землі єднаннє.

Макдоф.

Шотляндие, Шотляндие!

Маком.

Чи слід же
Скажи тепер, такому царювати?
А я такий.

Макдоф.

Такому царювати?

Нї, ані жити!... Бідний мій народе!
Тиран безправий скипетром крівавим
Тебе жене; коли-ж ти, мій народе,
Благословенні днї побачиш знову?
Бо і наслідник праведний престола
Собі прокляте вирік одреченне,
Осоромив своє царське рожденье. —
Отець твій був съятив король, съятившій,
І королева, що тебе вродила,
Частійш навколішках, нїж на ногах стояла,
Що-дня вона всю жизнь свою вмірала.
Прощай! Те, що казав еси про себе,

Макбет.

Те із Шотляндії мене прогнало.
О сердце! тут конець твоїм надіям.

Маком.

Макдофе, гнів сей благородний, се
Дитина чести, він з душі моєї
Прогнав всі чорні сумніви, і помирив їх
З твоєю вірністю і честю. Дявол
Макбет не раз хотів мене піймати
Такими штуками в свої лабети,
І тихий розум мій мене боронить
Од надто скорого довіря людям.
Тепер же Бог між нами посередник,
Від сеї хвилі на тебе спускаюсь,
І на себе клепати більш не буду.
Тут я зрікаюсь плям і всіх пороків,
Що плямував себе перед тобою:
Вони чужі моїй природі-вдачі.
Мене ще жінщина в любви не знає;
Ніколи я ще не зламав присяги;
Я й власного не вельми допевняюсь;
Від слова данного не відступав ся;
Як жизнь, люблю я істину всім серцем,
І перва лжа моя була ті речі,
Що на себе самого я промовив.
Що-ж справді я, те широко поручаю
Тобі та бідолашному краєви.
Ще не прибув еси сюди, як Сівард
Старий зготовив десять тисяч війська,
І рушить зараз у поход. Ми вкупі
Йдемо, і наша правота — порука
За нашу справу. Чом же не озвеш ся?

Макдоф.

Такі хороши й нехороші речі
Од разу дуже трудно помирити.

Ввіходить лікарь.

Маком.

Ще поговоримо про се. — Чи вийде
Король, скажіть будь ласко?

Лікарь.

Вийде,

Добродію. Там купа бідолашніх
Жде королівських ліків. Їх недуга
Не підхиляється ся нам під науку;
А приторкнеть ся він, — у ту-ж мінути
Одужують. Таку святую силу
Його руці дав Бог.

Маком.

Спасибі, доктор. (Виход. лікарь).

Макдоф.

Се про яку недугу він говорить?

Маком.

Її звуть неміччю, і в сїй недузї
Король сей найдивнійші речі творить.
Я надививсь на них сюди прибувши.
Як він благає небо, се вже знати
Йому самому; тілько бідні люде,
Всї в болячках, що жаль бере й гледіти,
Що ніякі не помагають ліки,
В його одужують, як золотого
На шиї личмана повістить
Та молитви промовить над болящим⁵¹⁾.
Говорять, що він і своїму потомству
Сю благодать лічення завіщає.
З сим дивним даром має він від неба
І дар небесного пророкування,
І всяка благодать круг його трона:
Бо повен Божого благословення.

Ввіходить Россе.

Макдоф.

Дивітесь, хто се йде сюди?

Маком.

Не знаю.

А тілько наш земляк, та незнайомий.

Макдоф.

Вітаю тут вас, дорогий кузине!⁵²⁾

Маком.

Тепер і я впізнав його. О Боже!

Зломи те все, що странніми нас робить!

Россе.

Амінь.

Макдоф.

Ну, що? Шотляндия стоїть ще
Там, де стояла?

Россе.

Бідна україна!

Вона сама себе насилу знає.

Се вже не мати нам, а домовина.

Коли побачиш там, що хто съміється, а
то се такий, що нї про що не знає.

Зітхають, стогнуть там, кричать до неба,
І всім байдуже; а велике горе
Досадою щоденною здається.

По мертвому задзвонять, і насилу

Спитає хто, по кому. Увяде

Там жизнь скорійше, ніж на шапці квітка,
І перш ніж занедужають — вмірають.

Макдоф.

О, повість витворна, та справедлива!

Маком.

Яке-ж найновше там нещастє сталося?

Россе.

Годину проживе, і те вже буде

Освистане, як за нове роскажеш.

Нові нещастя що мінути спіють.

Макдоф.

Як поживає моя пані?

Россе.

Добре.

Макдоф.

А дітки як живуть?

Россе.

Гаразд і дітки.

Макдоф.

Тиран впокою їх не потрівожив?

Россе.

Ні, як я їхав, то були впокійні.

Макдоф.

Та не скупись на слово. Що там з ними?

Россе.

Як їхав я сюди, щоб передати вам
Те, що мені було важке аж надто,
Ходила поголоска, що вже многих
Упорано людей достойних. Я няв віри,
Бо бачив, що тиран потуги двигав.
Отсе-ж мінuta помочи настала:
Ваш вид один в Шотляндії поробить
Вояк, заставить і жіноцтво битись,
Щоб од гіркої долі слобонитись.

Маком.

То радуйте ся-ж! ми вже виступаєм.
Нам милостивий Англійський позичив
Сіварда доброго і десять тисяч
Людей. Старішого у християнстві
І лучшого войовника не знайдеш.

Россе.

Коли-б же міг і я вам одвічати
На сю одрадну новину такою!
Мої-ж слова такі, що їх би лучче
Проскіглити в пустині, у безлюдді.

Макдоф.

Кого-ж вони дотичать ся? громади?
Чи серцю одинокому се горе?

Россе.

Нема такої чесної душі, щоб горя
Сього не поділяла, та найбільша
Частина вам принадлежить самому.

Макдоф.

Коли мені, то не ховай від мене,
Давай мені се горе як найскорше.

Россе.

Нехай же слух твій язика на віки
Мого не проклене, таке почувши,
Чого твої іще не чули вуха!

Макдоф.

Гум! я догадуюсь.

Россе.

Твій замок взято,
І жінку і дітей усіх побито
По звірськи.

Маком.

Милосердий Боже!...
Ні, не насовуй так на очі шапки,
Дай тузій голос: бо печаль безмовна
До переповненого серця шепче
І раш розірватись.

Макдоф.

То й дітей?

Россе.

Жону, дітей і слуг, усіх побито,
Кого знайшли.

Макдоф.

І я тут мусів бути!
То і жону убито?

Россе.
Я вже мовив.

Маком.

Розваж себе. Ми зробимо лікарство
На се смертельне горе з відомщення.

Макдоф.

Нема дітей у нього. — Всіх моїх маленьких?
Сказав еси, що всіх? О коршаку пекельний!
Усіх? Як! всіх моїх пташаток любих?
І матірь їх, — усіх одним налетом?

Маком.

Борись із горем так, як муж.

Макдоф.

І буду,
Та мушу чоловічим серцем чути.
Не можу я про те не споминати,
Що мав я найдорожшого на сьвіті...
І небо бачило се й не вступилось?
О грішнику Макдофе! се за тебе
Побито їх. Ти злюко! се за тебе,
Не за свої гріхи вони душею
Понакладали. Упокой їх Боже!

Маком.

Нехай се в тебе зробить ся точилом
Твого меча. Нехай твоя скорбота
Обернеть ся у лютість. Не гамуй ся.

Макдоф.

О, я тепер очима — наче жінка,
А язиком хвастун! Та милий Боже!
Укороти ждання, і око з оком
Постав отчизни ворога зо мною,
Постав його перед мій меч! Коли він
Влизне, прости і ти його, мій Боже!

Маком.

Ся нота мужественно задзвонила.
Ходім до короля. Готове військо,
Лишаєть ся нам тілько попрощатись.
Макбет поспів уже, щоб струсонути,
І висші сили понаготовляли
Свої знаряддя. Заспокій ся трохи,
О скілько се можлива річ для тебе.
Найдовща ніч знаходить день для себе. (Виходать)

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Донзінан. Світлиця на замку.

Ввіходять лікарь та послужня пані.

Лікарь.

Дві ночі вже я з вами тут пильную,
Та в вашім слові не вбачаю правди.
Коли в останнє так вона ходила?⁵³⁾

Послужня пані. З того часу, як його величество рушив у поле, я бачу, як вона встас з постелі, накине нічну опончу на себе, відомкне свою шуплядку, вийме папір, зложить, пише на нім, читає, потім запечатас і знов вернеться на постіль, і се все в найтвердійшому сні.

Лікарь. Велика пертурбація в природі, щоб разом приймати і благотворення сну, і чинити діла бдіння! У сїй трусі, oprіч її ходіння і інших поступків, що вичували інколи? що вона говорила?

Послужня пані. Таке, добродію, чого я не хочу промовити за нею.

Лікарь.

Мені скажіть: се буде дуже добре.

Послужня пані. Ні вам, ані кому іншому, не мавши съвідка, щоб потвердив мое слово. (Ввіходить леді Макбет із съвітлом). Дивітесь, ось вона йде! Оттак як раз вона все, і клянуся життем, у твердому сні. Придивітесь до неї; станьте близше.

Лікарь. Як вона здобула съвітла?

Послужня пані. Та воно-ж стояло коло неї. У неї съвітло не згасаючи горить.

Лікарь. Ви бачите, в неї очі відкриті.

Послужня пані. Еге, та їх чуттє закрите.

Лікарь. Що се вона робить? Гляньте, як вона тре руки.

Послужня пані. Се в неї за звичай так, наче-б то мила руки. Іногді я цілий квадранс годинни давлюсь, як вона се робить.

Леді Макбет. Все таки пляма.

Лікарь. Слухайте! говорить. Я запишу все, що виходить від неї, щоб опісля покрепити мої спомини.

Леді Макбет. Геть, проклята плямо! геть, зникни!... Раз, два... ну, тепер пора робити діло... Пекло темряве!... Фі, мій пане, фі! воїн та й боїть ся! Чого нам боятись, що про се хто знатиме, коли ніхто нашу владу не позве до одвіту? Тілько-ж бо хто подумав би, що в старому стілько крові?

Лікарь. Уважаєте?

Леді Макбет. У Файфського тана була жона. Де вона тепер?... Та чи сї-ж руки ніколи не будуть чисті?... Годі про се, мій пане, годі про се. Ти псуєш усе діло таким здріганим.

Лікарь. Ну ще, ну ще! Ти знала таке, чого тобі не треба було знати.

Послужня пані. Вона промовила, чого не треба-б їй говорити, я в тому цевна.

Леді Макбет. Все таки пахне кровю. Усі паході Арабії не зроблять пахучою сієї маленької руки. Ох! ох! ох!

Лікарь. Що за стогнаннє! Серце нагнічено страшенно.

Послужня пані. Я не хотіла-б мати таке серце в себе в грудях за величче всього тіла.

Лікарь. Гаразд! гаразд, гаразд...

Послужня пані. Дай Боже, щоб так було добродію.

Лікарь. Ся болість сягає поза мою практику. Тілько-ж я знав таких, що ходили сплючи, та й повмірали съято в своїх постелях.

Леді Макбет. Помий руки, накинь нічну опончу, не виглядай так блідо... Я тобі кажу, Банка поховано, не може він вийти з ями.

Лікарь. Оттакої ще!

Леді Макбет. У ліжко, в ліжко! Он стукають у ворота. Ходім, ходім, ходім, ходім, дай мені руку. Що зроблено, того не розробити. У ліжко, в ліжко, в ліжко!

(Виходить леді Макбет).

Лікарь. Тепер вона піде до постелі?

Послужня пані. Простісінько.

Лікарь.

Усюди ходять пошепти погані:
Діла ненатуральні порождають
І розстрої також ненатуральні.
Заражена душа глухим перинам.
Хотіла-б виявити свої секрети.

Їй більш потрібен сповідник, ніж лікарь.
О Господи! прости усіх нас!... Приглядайте
За нею пильно. Віддаліть від неї
Все, чим вона могла-б собі зашкодить.
Пасіть її очима. На добраніч!
Вона стрівожила мій ум, зумила очі...
Я думаю, та говорить не съмію
Послужня пані.
Добраніч, добрий докторе, добраніч! (Виходять).

Сцена друга.

Поле під Донзіаном.

Тулумбаси й корогви. Ввіходять Ментіс, Кетнес, Ангус,
Ленокс і воїни.

Ментіс.

Потуга Англійська вже недалеко;
Ведуть Маком та дядько його Сівард,
Та добрий наш Макдоф. Палають мєстю.
Бо дорогі права їх розбудили-б
І схимника на подвиги кріаві.

Ангус.

Ми стрінemo їх під Бірнамським гаєм.
Всні туди прямують.

Кетнес.

Не чували,
Чи й Дональбен іде укупі з братом?

Ленокс.

Ні, ні, добродію, я знаю певно.
У мене реєстр усього дворянства.
Там Сіварденко і багато юних
Голобородьків, що тепер уперше
Покажуть мужество.

Ментіс.

А що тиран наш?

Кетнес.

Великий Донзінан варує міцно.⁵⁴⁾
Говорять інші, що вже збожеволів.
А хто ненавидить його не вельми,
Ті звуть се боєвим завзятtem. Певне
Одно: що вже він пояса порядку
На розстрої своїм ніяк не стягне.

Ангус.

Тепер він чує, як убійства тайні
До рук йому поприлипали. Бунти
Його за зраду день у день карають.
Ким він повеліває, ті корятъ ся
Командї тілько, а ніхто не любить.
Тепер він чує, що високий титул
Теліпається на ньому, як одіж
Велетенська на злодїї дрібненькім.

Ментіс.

Хто-ж став би ганити його за страхи,
Коли його стурбовані чуття
Самі себе і все, що єсть у ньому
Клянуть за те, що в ньому жити мусять?

Кетнес.

Ну, так ідімо-ж до того на службу,
Кому по правдї титул сей належить,
До лікаря недужньої отчизни,
І виллем з ним всю кров свою до каплї,
Щоб ісцілити її.

Ленокс.

Або хоть стілько,
Щоб нашу царственну зросити квітку
І затопить кукіль. Марш до Бірнаму!
(Виходять маршем).

Сцена третя.

Донзінан. Світлиця на замку.

Ввіходять Макбет, лікарь і прибічники.

Макбет.

Більш не носить вістей ! Нехай тікають !
Поки Бірнамський гай до Донзінана
Не рушить, страхом я себе не сплямлю.
Що хлопець сей Маком ? не народив ся
Від женини ? А ті духи, що знають
Усе, що діється з людьми, мені сказали :
„Не бійсь, Макбете, хто родивесь від жінки,
Тебе не одолїє“. Утікайте-ж,
Лукаві тани, до епікуреян,
До Англічан ! Мій дух і мужнє серце
Від сумніву й страху не затрясеться.

(Ввіходить слуга).

Щоб ти зчорнів, молочна образино !
Де взяв ти гусячий сей погляд ?

Слуга.

Там десять тисяч іх...

Макбет.

Гусей, ледащо ?

Слуга.

Ні, воїнів, королю.

Макбет.

Геть від мене !

Натри свою мармизу, щоб румяний
Був страх твій, ти, блідопечений хлопче !
Яких там воїнів, перістий дурню ?
Щоб ти пропав ! Сі полотняні щоки —
Порадники страхополохів. Що там
За воїни ?

Слуга.

Англійські, ваша милості.

Макбет.

Геть звідсіля, дурне мурло! (Слуга виходить)
Сейтоне!⁵⁵)

Болить душа, як подивлюсь... Сейтоне!

Чи ти глухий?... Ся гра або на віки

Мене розвеселить, або погубить.

Доволі я пожив на сьвіті, і дожив ся
До осени сухої з жовтим листем.

Шкода мені на старість визирати

Того, що купчить ся кругом старого:
Любови, шани, послуху і дружби.

Замісь того мені клятьби судились —

Не голосні, а все таки гіркій, —

Та ще лестиве слово-подиханіє.

І те взяли-б у мене горопахи,

Да тілько не зосмілять ся. Сейтоне!

Виходить Сейтон.

Сейтон.

Що вашому величеству угодно?

Макбет.

Які новини ще?

Сейтон.

Все те справдилось,

Про що вам рапортовано, королю.

Макбет.

Я битимусь, аж поки обрубають

З моїх кісток все тіло. Панцир, зброю!

Сейтон.

Ще вам не треба їх.

Макбет.

Ні, я надіну.

Та вислати комонника на чати,

Нехай околицю кругом об'їде.

Хто говоритиме про страх, того завісить!

Подай сюди всю зброю! Ну, Ескуляпе,

Що ваша пациентка?

Лікарь.

Менш недужа,

Ніж розтрівожена безперестанним
Напливом диких, беспокійних думок.

Макбет.

То вилічи її. Ти-ж мусиш знати,
Як у недузі душу лікувати,
Як з памяти печаль повиривати,
Із мізку все сумне повискребати,
І забутним солодким антідотом
Ослобонити від гіркої гущі,
Що каменем на серце налягає.

Лікарь.

Тут сам себе нехай недужий лічить.

Макбет.

Повишидай же пісам свої лікарства,
Не треба їх мені. Ну, надівай же!
Дай палицю! — Сейтоне, висилай же. —
Від мене, докторе, тікають тани.
Іди вже, йди! От, докторе, коли-б ти
З'умів розгледіть воду моого царства,⁵⁶⁾
Знайти його недугу і вернути
Його до прежнього його здоровля!
Я-б так тебе вихвалював, що й ехо
Знов заходило ся-б тебе хвалити.
Ні, розщіпни; чи чуєш? Хоть рубарбом,
Чи сенною, чи іншим прочищаннем
Коли-б сих Англічан проклятих вигнати!
Ти чув про них?

Лікарь.

Чув, мій королю.

Царська зготова ваша сповістила
І нас про де-що.

Макбет

Се неси за мною. —

Поки Бірнамський гай на Донзінан не рушить,
Я не боатимусь нї смерти, нї руїни. (Виходить).

Лїкарь.

А я — аби із Донзінана вратись,
То вже-б мене у друге не дозватись. (Виходить).

Сцена четверта.

Поле під Бірнамським гаєм

Тулумбаси й корогви. Ввіходять Маком, старий Сівард із сином, Мафдоф, Ментіс, Кетнес, Ангус, Ленокс, Россе і воїни маршем.

Маком.

Товариші, надіюсь, що вже скоро
Ми будемо в своїх домах безпечні.

Ментіс.

Не сумнимось.

Сівард.

Що се за гай я бачу?

Ментіс.

Се гай Бірнамський.

Маком.

Нехай зрубає кожен по гиляції,
Й несе перед собою. Ми сим робом
Закриєм, скілько справдї в нас потуги,
І помішаем ворогови вісти.

Воїни.

Се буде зроблене.

Сівард.

Одно ми знаєм:

Що певний у собі тиран держить ся
У Донзінані все, і хоче встоять
Там против нас.

Макбет.

Маком.

Се-ж тілько і надії:

Бо всюди, де є нагода, великі
І менші люде устають на нього,
А хто йому ще служить, то з неволі,
Серця-ж усіх від нього відхилились.

Макдоф.

Нехай наш суд про се підіжде діла:
Вповаймо тілько на військову справу.

Сівард.

Вже близький час, що ми самі побачим
І скажемо, що маєм і що мусим.
Ми думками одні надії плодим,
А добра битва вірний суд покаже.
Рушаймо-ж против неї, двиньмо військом!
(Виходять).

Сцена п'ята.

Донзіан. На замку.

Ввіходять Макбет, Сейтон і воїни з тулумбасами і когтями.

Макбет.

Повиставлять стяги мої на мурах.
Крик буде той же: „Йдуть!“ Міцний наш замок,
І насъмієть ся з облягання. Будуть
Лежати, поки переїсть їх голод
Та боліті. Коли-б не покрепили
Їх ті, кому-б за нас стояти треба,
Ми борода до бороди-б їх стріли,
І били-б їх у спину до домівки...

(Жіноче голосінне за сценою).

Що се за крик?

Сейтон.
Се женський плач, королю.
(Виходить).

Макбет.

Я мало не забув, як страх і пахне.
А був той час, що все в мені хололо,
Як чув я крик в ночі, і все волоссе
На голові, живе, вставало в мене.
Та я вечерю мав таку страшенну
І страхітте із думами моїми
Смертоубійними так поєдалось,
Що не злякає вже... (Вертається Сейтон).
Ну, що за крик там?

Сейтон.

Скінчилася королева, мій королю.

Макбет.

Годилося би навпослідок її умерти.
Ще був би час і для сїї вісти.
Все завтра, і знов завтра, завтра лїзе
Що-дня собі тихенько-поволеньки
Аж до останньої силляби часу.
І наші всі „учора“ присъвітили
Дорогу дурням до дурної смерти.
Гори ж, гори, недогарку, доторюй!
Що жизнь? се тінь, що йде-проходить мимо,
Комедіянт убогий, що вертить ся
Та величається свій час на сцені,
А там його й не чути. Мов та казка,
Що каже бéзумень, — гучна, ярлива
І непотрібна нї до чого. (Входить посланець).
Ти хочеш щось сказати: ну, не гай ся-ж.

Посланець.

Королю, ваша королівска милості!

Я мушу донести про те, що бачив,
Та й сам не знаю, як.

Макбет.

Кажи, кажи вже.

Посланець.

Як я стояв на чатії, на узгіррі,
На Бірнам дивлячись, мені здало ся,
Що гай із місця рушив.

Макбет.

Брешеш, рабе! (Бе його).

Посланець.

Скарайте, як хоті, коли не правда.
Побачите й самі, як за три милі
Сей гай іде сюди.

Макбет.

Коли ти брешеш,
На первім дереві тебе завішу
Живого, поки з голоду засохнеш.
Коли-ж ти кажеш правду, то байдуже
Мені, як се ти зробиш і зо мною.
Хитаюсь в певності моїй і починаю
Сумнити ся в чортячих еківоках,
Що брешуть правдою. „Не бійсь нічого,
Поки Бірнамський гай не рушить з місця
До Донзінана“... Гей до зброї! в поле!
Коли те, що він каже, справді сталося,
То ні втікання нам, ні зоставання!⁵⁷⁾
Обридло вже мені і сонце.
Коли-б усе розпало ся й почезло!
Дзвоніть!... Дми, вітре! наставай, погибіль!
Хоть помремо у панцирях на тілі. (Виходять).

Сцена шеста.

Донзіан. Перед замком.

Тулумбаси і корогви. Ввіходять Маком, старий Сівард,
Макдоф і їх військо з гиллем.

Маком.

Тепер ми вже геть близько. Покидайте
Щити зелені ваші; покажітесь
Тим, що ви есть. Достойний дядю,
Ви в купі з вашим благородним сином,
Моїм кузином любим, гетьмануйте
В цій первій нашій битві, а достойний
Макдоф і ми чинитимем остаток,
По нашему порядку.

Сівард.

То прощайте!

Аби спіткати нам тиранську силу,
Нехай нас бути, коли не вмієм битись.

Маком.

Звеліть всім нашим трубам промовляти,
Як смерть і кров вам личить зустрічати.
(Виходять).

Сцена сема.

Інша часть поля.

Бойовий галас. Ввіходить Макбет.

Макбет.

Мов до стовпа привязано, не можна
Втікати. Нї, ведмедем буду битись⁵⁸⁾.
Де-ж той од женини ненароджений?
Його боятись маю, більш нікого.

Ввіходить молодий Сівард.

Молодий Сівард.

Ім'я твое?

Макбет.

Злякаєш ся почувши.

Молодий Сівард.

Ні, хоті би ти назвав себе ще гірше,
Ніж хто з пекельників проклятих зветь ся.

Макбет.

Мое ім'я Макбет.

Молодий Сівард.

І сам нечестий

Не знає більш ненависного титла.

Макбет.

Анї страшнійшого.

Молодий Сівард.

Ти брешеш,

Гідкий тиране, і мій меч докаже
Твою брехню. (Бють ся. Молодий Сівард падає).

Макбет.

Тебе вродила жінчина. Усі ви,
Кого вродила жінчина, съмію ся
З ударів ваших, як зіткну ся в бою. (Виходить).

Боєвий галас. Ввіходить Макдоф.

Макдоф.

Тут гук гуде найбільше. О тиране!
Яви своє лицце! Коли ти згинеш
Від кого іншого, а не від мене,
То дух жони моєї й діток буде
Мене гонити всюди. Я не хочу
Тих бідолашних Кернів побивати,
Що понаймали ся списи носити.
Або тебе, Макбете, або меч мій
Сховаеть ся невищерблений в піхву!
Ти осьде мусиш бути. По великій

Юрмі, по галасу гучному бачу,
Що гут хтось із найпотужнійших беть ся.
О, дай мені його знайти, фортуно!
Більш не прошу. (Виходить. Боєвий галас).

Ввіходять Маком та старий Сівард.

Сівард.

Сюди, мій принце! Замок нам піддав ся.
З обох боків тиранова потуга беть ся,
І благородні тани серцем мужнім
Стоять в бою. Та день до нас склонив ся,
І мало що зостало ся зробити.

Маком.

Ми стріли ворога, що нас минає.

Сівард.

Ввійдімо, князю, в замок. (Виходять. Боєвий галас).

Сцена осьма.

Інша частина поля.

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Про що Римлянином безумним бути,⁵⁹⁾
Вмирати від свого меча? Поки я бачу
Живих перед собою, лучче буду
На них його щербити.

Ввіходить Макдоф.

Макдоф.

Стій, пекельний

Собако, стій, вернись!

Макбет.

Зо всіх живущих

Від тебе я найбільше ухиляв ся.

Моя душа і так навагонїлась

Твоєю кровлю.

Макдоф.

Я не маю слова:

Мій голос у моїм мечі, тиране,
Крівавий несказанно, невимовно! (Бути ся).

Макбет.

Ти марно тратиш працю. Скорше воздух
Своїм мечем пораниш, ніж із мене
Крові уточиш. Бай, кому здолеш
Завдати рану; а мое здоровле
Окрито чарами. Ніхто рожденний
Від жінки мене не одоліє.

Макдоф.

Одчай ся ж в чарах! Той нечистий ангел,
Котрому ти служив, тобі обявить,
Що вийнято Макдофа із утроби
У матері його до народження.

Макбет.

Будь проклят той язик, що се промовив!
Злякав він луччу частину мужчини в мене.
Нехай не ймуть лукавим більше віри:
Вони туманять нас двояким змислом,
Додержують обіцянки для уха,
І ламлють слово у надії нашій.
Не хочу я з тобою воюватись.

Макдоф.

То піддавайсь, легкодуху, щоб жити
На дивовижу і показ всім людям.
Держатимем тебе, як чудо юдо,
Змалюєм на тяблиці і підпишем:
„Тут можна бачити тирана“.⁶⁰⁾

Макбет.

Не здамсь, не буду землю цілувати
Перед ногами хлопчика Макома

І вислуховувать клятібу від черві!
Хоть і прийшов Бірнам до Донзіана,
Хоть ти від женищни й не народив ся,
Та я останнього спитаю робу.
Відкину щит ізперед свого тіла:
Нехай же і Макдоф себе покаже!
Будь проклят, хто з нас перший „годї“ скаже!
(Виходять бючись. Боєвий галас.

Розтіч. Труби. Ввіходять з тулумбасами і корогвами Маком, старий Сівард, Россе і інші тани й воїни.

Маком.

Коли б всі наші друзі та вернулись!

Сівард.

Ні, інші одійшли на вікі. Все ж бо
Великий день ми дешево купили.

Маком.

Макдофа з вашим благородним сином
Одних нема.

Россе.

Ваш син хоробрый
Оддав свій довг. Він жив, поки став мужем,
І доказавши доблести своєї
В безуступнім бою, ліг мужем.

Сівард.

То він скінчився?

Россе.

І взято його з поля.

Та ви не міряйте своєї туги
Його достоїнством: тоді бо туга
Не матиме кінця.

Сівард.

А рани в нього

Всі зпереду?

Россе.

Так, на чолі самому.

Сівард.

То буде син мій воїном Господнім.

Май я синів хоть стілько як волосся,

Я красшого кінця їм не бажав би.

Отсє-ж по нім і дзвін.

Маком.

Він стоїть більше

Жалю. По нім журигись довго буду.

Сівард.

Ні, більше він не стоїть. Гарно вмер він

І заплатив свій довг, то й слава Богу!

А ось вам ще одна приходить радість.

Вертається Макдоф з Макбетовою головою.

Макдоф.

Чолом, королю! вже бо королюеш.

Ось голова проклятого злодюги.⁶¹⁾

Тепер ми вольні. Я тебе вбачаю

В тісному крузі королівських перів.

Озвались серцем на мое вітаннє, —

Нехай тепер озвуться голосами.

Усі.

Бувай здоров, Шотляндський наш королю!

(Труби).

Маком.

Ми вгасмо часу на те не много,

Щоб за прихильність вашу і за службу

З вас кожного надгородити. Тани

І родичі мої, од нині титулуйтесь

Графами. Ще Шотляндия не мала

Такого титулу. А що до інших,

То треба наново пересадити,

До дому наших друзів поскликати,

Що з пазурів тирана невспущих

Втікали на чужину, і позвати
На суд прислужників його жорстоких,
Сього гідкого різника, що згинув,
І лютої як біс його цариці,
Що наложила на себе, є чутка,
Кріаві руки. Се і інше всяке діло,
По милості Господній, ми поробим
Свого часу і на своєму місці.
Тепер, всіх дякуючи, відпускаю
І на вінчаннє в Скону запрошаю. (Виходять).

ПОЯСНЕННЯ.

1) В оригіналі Graymalkin — сірий кухонний кіт. В середніх віках панувало вірування, що в домі чарівниці звичайно пробуває демон в виді сірого або чорного кота, що чарівниця розмовляє і пеститься з ним, а він робить її ріжні послуги. І у нашого народу доси заховалося вірування, що кота можна держати тільки до сімох літ, а потім у него вступає лихий дух.

2) Fair is foul, and foul is fair (що гарне, те погане, а що погане, те гарне), стародавня чародійська формула, якою чарівниці буцім то зазначували своє відречення від того, що інші люди вважали гарним і добрым, а прилучене до того, що інші вважали поганим. Тут ся формула має та-тож інше, символічне значення, те, що вся погань у тій штуці іде з того, що буцім то гарне (жінка Макбета, королівська корона), а на ділі показується ся поганим.

3) Форес, місцевість у горішній Шотландії, між Файфом, де була згадана тут битва, і Інвернесом, маєтністю Макбета.

4) Макдональд, як оповідає Голіншід, був вазалом Дункана, що збунтувався і побив королівське військо. Пізніше побив його Макбет

і обляг у його замку. Не бачучи надії ратунку і не хочачи піддати ся лютому Макбетови, Макдонвальд убив з разу свою жінку, порізав своїх дітей, а потім убив сам себе, так що вдерши ся до замка Макбет застав самі трупи. Але жорстокий Макбет не задовольнився тим, велів мертвому противникові відрубати голову і відіслав її королеви, а тіло велів прибити до шибениці.

5) Керні і Галльов'лясці — вояки з Ірландії, кельтського походження, що по оповіданю Голіншіда були союзниками Макдонвальда.

6) Норвезький король Свено, брат Кнута данського, напав був на Шотландію коло 1035 р. Против него виступив шотландський король Дункан зі своїми воєводами Макбетом і Банком. Але Шотландці були побиті і тілько по битві, участувавши Норвежців вином заправленим сон-зіллем, воїни перерізали сонне норвезьке військо. Се оповідане Голіншіда, зовсім неісторичне, використав Шекспір тілько в одній частині, пропускаючи огидливу різанину сонних, а розмальовуючи натомісъ воєнну хоробрість Макбета.

7) Тан, дословно: меч, шотландський титул барона.

8) Белльона — латинське божество війни. Жених Белльони — вояовник.

9) Сент Колъм — маленький островець на західній березі Шотландії, названий так від сьв. Колюмбана, ірландського місіонера, що в VI в. навернув Шотландію на християнство і поклав на тім островику основи манастиря.

10) Чарівниці своїми чарами по старим віруванням бували причиною між іншим також усяких пошестей і зараз на людей і на худобу. На таку свинячу пошесть натякає очевидно й ся ре-

шліка, а не, як хоче дехто з коментаторів (Брандль), на євангельське оповіданє про демонів, що вскочили в свиняче стадо.

11) Англійський корабель „Тигр“ плавав до Алєпса в р. 1583; се занотовано в книзі Гакльйота про морські подорожі (Hackluyt, The Seafarers).

12) Weird sisters, дословно: сестри старовини або сестри Верди; Вердою звала ся найстарша з Норн, судьбових дів північної мітольгії. Про сих сестер згадується ся дуже часто в староанглійській поезії ще до Х віку як про богинь, що кермують битвами.

13) В англійськім театрі часів Шекспіра преставлювали чарівниць мужчини з бородами і довгим розпатланим волосем.

14) Банко в поглядах пізнійших шотляндських літописців був родоначальником королівського дому Стюартів. Його син Фліанс утік — оповідали ті літописці — перед погонею Макбета і скоронив ся до Уельса. Тут приняв його один князь і віддав йому свою дочку за жінку. Фліанс швидко вмер, але лишив сина, що був завідателем (stewart) лібр свого діда по матери і визначився на тім становищі незвичайною здібністю та чесністю.

15) В орігіналі the insane root, або, як деякі хотуть infame root — нездоровий корінь або корінь інфами. Інфамою звало ся в старих зільниках дур-зілле, див. прим. Bartholomäus, De proprietatibus rerum.

16) Макбетів лист до жінки — видумка Шекспіра. Натоміс Голіншід підносить, що іменоване королевича Макома наслідником престола попхнуло Макбета до виконання його пляну замордовання ко-

роля. Замордовано Дункана не в замку Макбето-вім, а в одній кузні край ліса.

17) Віруванє, що ластівка гніздячись у домі приносить домови спокій і щастє, загально розповсюднене.

18) Геката, грецька богиня пітьми, звісна Шекспірови з Овідієвих „Метаморфоз“, але тут, відповідно до середньовікових поглядів, перероблена на провідницю відьом і чарівниць.

19) Тарквіній Гордій, остатній римський король, підкравши ся до сонної Люкрециї, знасиливав її, пор. Шекспірову поему „The rape of Lucrece“.

20) В оригіналі: Words to the heat of deeds too cold breath gives, дословно: слова за холодні, щоб піддавати духу горячим ділам.

21) В р. 1606 були ціни на пшеницю і ячмінь у Англії такі нечувано низькі, що фермери при повних стодолах і коморах банкротували і не оплачувало ся збирати всого збіжя, так що богато ланів полишило ся невижатих.

22) Двоязичник, що наробив зради задля Бога, правдоподібно Єзуїт Гарнет, що хоч удавав із себе вірного підданого, був у р. 1606 суджений за порозумінє з тими конспіраторами, які в осені 1605 р. мали порохом висадити в повітре льондонський парламент разом із королем Джемсом.

23) Натяк неясний. Бачити в сих словах натяк на моду — носити тісні штани, яка в р. 1606 перейшла була з Франції до Англії і з якої съмістється А. Ніксон у виданім 1606 р. памфлеті „Black year“ (чорний рік), як того хоче Брандль, мені видається ся мало відповідним.

24) Про Макдофа, файфського тана, згадує Голіншід аж геть пізнійше, коли Макбет почав підозрівати його.

25) Гортона, постать із грецької мітольотії; її лице проймало всіх непоборним страхом.

26) Звістку про те, що оба Дунканові сини по смерти їх батька повтікали геть із Шотляндії, взяв Шекспір від Голіншіда. Те, що наслідком їх утеки підозріне в убийстві батька в першій хвилі звернуло ся на них, додав Шекспір сам із власної фантазії. Та він сам дає нам пізнати, що се підозріне, хоч офіційльно затверджене Макбетом (див. стор. 44), у всіх чеснійших Шотляндців не знаходимо віри і Ленокс (акт III, сц. 6) відразу іронізує над сим підозрінем.

27) Скона, шотляндське місто, де коронувалися королі і де також був коронований Макбет.

28) Кольм Кілль келія сьв. Колюмбана, себ то монастир, про який була згадка висше (акт I, сц. 2, пор. нота 9); в підземелях цього монастиря хоронено шотляндських королів.

29) В оригіналі дословно: щоб наша стара одежда не показала ся вигіднійше зробленою, ніж нова. Фраза взята майже дословно з Голіншіда.

30) Про духову перевагу Цезара над Антонієм говорить Шекспір у своїй трагедії „Антоній і Клеопатра“ (акт II, сц. 3), що була писана майже рівночасно з „Макбетом“, або безпосередньо по нім.

31) Звістка про те, що Банко, поспішаючи за Макбетовими запрошеннями до него на бенкет, у Макбетовім саду був убитий найнятими вбійцями, а його син Фліянс утік, узята Шекспіром із Голіншіда. Сцени між Макбетом і вбійцями і вбійців між собою — видумка Шекспіра.

32) Про гирканських, себ то кавказьких тигрів згадує Вергелій у „Енеїді“ IV, 367.

33) І сю звістку, що від часу вбійства Банка Макбет почав підозрювати всіх шотляндських вельмож і що з них ніхто не чув себе певним своєго житя, Шекспір узяв із хроніки Голіншіда. Сей автор виразно говорить про богатъох шпіонів, яких Макбет удержував у домах своїх вельмож і велить догадувати ся, що стративши таким робом їх довіре і відчуживши ся від їх товариства він удався в зносини з чарівниками і відьмами, а ті фальшивими пророцтвами попихали його чим раз до більших жорстокостей.

34) В грекоримській мітольгії була Геката найстаршою пад демонами тьми, і тілько в кінці середніх віків її приплутано до сьвіта чарів і зроблено начальницею над відьмами.

35) Ахерон, у старих Греків ріка в підземному сьвіті, тут очевидно якесь збірне місце чарівниць, доступне й для звичайного чоловіка, яким являється ся Макбет.

36) У Міddльтоновій поемі „Чарівниця“ ся пісенька виглядає ось як:

Дух за сценою (співає)

Ой прибувай! Ой прибувай!

Гекато, швидше прибувай!

Геката.

Іду, лечу, мій духу!

Іду, лечу що духу,

Іду, лечу що духу!

Із Міddльтонового тексту виходить, що сей „маленький дух“, то був кіт; Шекспірів текст не допускає такого розуміння.

37) Святий Едуард, син Етельреда, як називає його Голіншід, або „Визнавець“, як називають його інші історики, панував у Англії в роках 1042—66.

38) Сівард, граф Нортумберлендський, був по оповіданю Голіншіда батьком Дунканової жінки, отже Макомовим дідом. Шекспір якось не завважив того; у него Маком зове Сіварда дядьком (uncle, див. акт V, сц. 6). А в отьому місці граф Нортумберлендський виразно ставить ся як особа окрема від Сіварда; Макдоф має благати короля:

Чи не підняв би віп Нортумберлянда
З Сівардом воїном йому на поміч.

38) Граф Ленокс у Голіншіда зовсім не причасний до історії Макбета; Шекспір випровадив у драмі фігуру сего шотляндського патріота ма-
буль тілько тому, що пізнійші літоописці вважали його родонаочальником Дарнлея, мужа Марії Стюарт і батька короля Джемса.

40) Гарпії — мітичні грецькі почвари, звісні зі своєї пажирливості. Тут вони перемінені на якісь істоти, що проголошують час відповідний для роблення чарів.

41) І ся пісенька, віднайдена в Мілдльтоновій „Чарівниці“, правдоподібно взята Шекспіром із уст люду; вона виглядає ось як:

Духи чорні, духи сірі,
Духи сині і червоні,
Мішайте, мішайте, мішайте,
Мішайте, що маєте сили!

42) Феї — чудодійні духи кельтської мі-
тольогії; Ельфи — повітряні духи.

43) У Голіншіда говорить ся, що Макбетове підозрінє проти Макдофа розбудили чарівники,

з якими він мав зносини. Впovніж у неласку в Макбета попав Макдоф тоді, коли при будові замка Донзіана був приставлений Макбетом за доглядача, а Макбет прибувши раз несподівано на місце не застав Макдофа при будові.

44) Тільки се друге пророцтво, що успокоїло Макбетову чуйність, у Голіншіда приписано чарівницям. Появи ріжних видм і королів — додаток самого Шекспіра.

45) Бірнамський ліс віддалений 2—3 милі від замка Донзіана, в східній Шотляндії, трохи на північ від Перта. На схід з нимежує Гляміс, Кодор лежить далі на північ, недалеко приморського міста Нерма.

46) Вісім королів, що вийшли були аж до Шекспірового часу в роду Стюартів, се були Роберт II, Роберт III, Джемс I до VI. Королеви Марії Стюарт, матери Джемса VI (Джемса I англійського) тут не вчислено.

47) Натяк на сполучене Шотляндії з Англією і Ірландією.

48) Голіншід вичислює тана Россе між тими вельможами, яких Макбет при кінці свого паповання помордував на основі підозрінь. Кузином Макдофа зробив його сам Шекспір.

49) По Голіншіду вбійства на жінці і дітях Макдофа доконав сам Макбет, напавши на замок Файф і оголосивши Макдофа зрадником і винятим з під права.

50) Отся розмова досить вірно скопіювана з тексту Голіншіда.

51) Опис чудес, які робив сьв. Едуард, узяв Шекспір із якогось іншого жерела, не з Голіншіда. Жития сего святого короля описують ши-

рою ту тзв. „царську недугу“ — не то проказу, не то віспу, не то епілепсію, яку буцім то лічії съв. Едуард свою молитвою, дотиком своїх рув і дотиком золотої медалі, що її вішано на шик хорого.

52) Ся сцена між Макдофом і Россе — видумана Шекспіром, бож Россе, як сказано вище, по оповіданю хроніки був убитий Макбетом.

53) І ся чудова сцена — власний Шекспірів додаток. Голіншід згадавши раз про Макбетову жінку, що наклонювала Макбета до захоплення королівської влади, більше не згадує про неї ані словом.

54) Голіншід оповідає, що перед наближенем Англічан Макбетови ради забрали скарби, втекти на острови, там зібрати військо з чужих наємників і здобувати свій край на ново. Але Макбет уповаючи на свої віщування лишився в Донзіані не вважаючи на те, що власні піддані раз у раз покидали його.

55) Сейтон — видумана Шекспіром фігура Макбетового прислужника.

56) Натяк на звичайний спосіб пізнавання слабости з уриці.

57) По Голіншіду Макбет, побачивши в ранці своїх ворогів, як ішли з гиляками в руках, з разу здивувався, а тільки згодом догадався, що се є сповнене його пророцтва. Та про те він уставив своє військо в ряди і загрівав його бороти ся хоробро.

58) Голіншід оповідає, що коли Англічане повідкидали гиляки і Макбет побачив їх число, кинувся зараз навтеки. За ним що духу погнався Макдоф. Вони гнали так досить далеко, врешті Макбет зіскочив з коня і обертаючи ся до

Макдофа промовив: „Ти зраднику, що за гордоші женуть тебе за мною? Знай, що мені призначено не бути вбитим нї від кого, кого вродила жінка! Ходиж близше і прийми заплату, на яку ти заслужив собі“. І він підняв меч, щоб убити Макдофа. Та сей заслоняючи ся мечем відповів Макбетови, що він не вродив ся, але його викроєно з материнього лона. Макбет був сим так поражений, що стояв мов остояпілий, а Макдоф кинув ся на него і вбив його на місці.

59) Натяк на геройв трагедиї „Антоній і Клєопатра“ і „Юлій Цезар“: у тих трагедіях кінчать таким робом Брут, Кассий, Енобарб і Антоній.

60) Натяк на буди з усякими диковинами, які за Шекспірових часів їздили по містах і приваблювали цікавих чудернацькими малюнками і гучними написами.

61) По Голіншіду Макдоф відрубав Макбетови голову, настромив її на ратище і так приніс до молодого короля.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 003913305